

HOE FORWART WERKT AAN TRANSITIE IN TILBURG NOORD

MEI 2022

FORW[↑]RT

HOE FORWART WERKT AAN TRANSITIE IN TILBURG NOORD

Juli 2020 - december 2021

'Reiziger, de weg baant zich al gaande'¹

Astrid Huijgen (Tranzo - Tilburg University), met dank aan Inge Bongers (Tranzo - Tilburg University) en Frank van Steenbergen (Drift - EUR)

TEN GELEIDE

We bevinden ons in Tilburg Noord. Een ruim opgezette, groene wijk waarover zorgen zijn, maar waar ook trots aanwezig is. Jarenlange inspanningen ten spijt, de gevoelde noodzaak om te werken aan een beter Tilburg Noord is onverminderd groot. Op de oude voet verder - van behoeftepeiling en analyses, naar programma en project - zo kan het niet langer is de overtuiging. Een andere inzet is nodig. De ambitie ontstaat om te verkennen hoe een werkelijke transitie in gang te zetten.

ForwArt is een van de manifestaties van deze ambitie. ForwArt onderzoekt hoe cultuur een middel kan zijn voor sociale transformatie. Deze transformatie is een samenspel van een aantal elementen. ForwArt richt zich op het creëren van een cultureel ecosysteem in Tilburg Noord om jongeren te helpen uitdrukking te geven aan hun intrinsieke cultuur en bouwt daarmee aan een positiever ervaren welzijn. Ondersteund door meer responsieve publieke organisaties beoogt ForwArt te werken aan uitdagingen die Tilburg Noord kent, waaronder het tij keren van criminele ondermijning (UIA-projectvoorstel, 2019).

Dit boekje laat zien hoe het verloop van het werken aan transitie door ForwArt er in de eerste periode (juli 2020 - december 2021) heeft uitgezien. Dit resulteert in een ambitiekader waarmee ordening en samenhang is aangebracht in wat gebeurt in en rondom ForwArt en met welk doel. Het sluit af met enkele reflecties op het verloop van deze eerste periode.

¹ Vrij naar: Antonio Machado (1875 - 1939), Spaanse dichter

INHOUD

TEN GELEIDE	1
INHOUD	2
TEN GELEIDE	3
DEEL 1 OVER TILBURG NOORD, FORWARD EN ONDERZOEK DOEN	3
Inleiding	3
Tilburg Noord	3
Ontstaan van ForwArt	4
De ontwikkelingen in Tilburg Noord	4
Projectaanvraag bij UIA	6
De partners in ForwArt	6
Het onderzoek	7
Onderzoek aanpak en methodologie	7
DEEL 2 DE WERKING VAN FORWARD: OVER BEOOGDE DOELEN EN WERKWIJZEN	9
Inleiding	9
Wat ForwArt beoogt	10
De werkwijzen in ForwArt	21
Concrete projecten en aanpakken binnen ForwArt	21
Mechanismen en werkwijzen	24
Factoren van invloed op de werking van ForwArt: de context	35
Sociale context in Tilburg Noord	35
Institutionele drukte in Tilburg Noord	36
Tijdelijkheid en lange adem: het spanningsveld tussen planmatig versus organisch werken	36
Corona	37
Het ForwArt ambitiekader	38
DEEL 3 REFLECTIES NA ANDERHALF JAAR FORWARD	40
1. Complexiteit in doelen en (on)gedeelde richtinggevende principes	40
2. Voor en van wie is ForwArt?	41
3. Reflecties op onderzoek doen naar innovatie	46
VERVOLG	46
De impact van ForwArt op levens van jongeren van Tilburg Noord	47
De impact op de gewenste omslag in denken en doen [systeemniveau]	47
GERAADPLEEGDE BRONNEN	

TEN GELEIDE

Reiziger, de weg baant zich al gaande, in deze dichtregel zullen veel betrokkenen bij ForwArt zich herkennen. De eerste anderhalf jaar van de projectperiode kenmerkt zich door een zoeken naar hoe vorm en inhoud te geven aan de grote ambities die verbonden zijn aan ForwArt. Als een van de doorbraakinitiatieven binnen de Tilburgse PACT aanpak is in 2020 een bedrag van 4,2 miljoen euro beschikbaar gekomen om een palet aan activiteiten te ontwikkelen en uit te voeren die beogen met de inzet van kunst en cultuur een impuls te geven aan een beter toekomstperspectief voor jongeren in Tilburg Noord. Maar hoe pak je dat aan? Wat komen betrokkenen daarin tegen? En wat is ieders streven met ForwArt? Daar zijn vele verhalen over te vertellen. Om enig samenhangend inzicht te geven in dit geheel, is gekomen tot een zogeheten ambitiekader. Dit kader brengt de ambities en de manier waarop gewerkt is aan het realiseren daarvan samen. Een aantal reflecties op het ontwikkelproces laten zien wat de meest in het oog springende thema's zijn in de eerste anderhalf jaar van ForwArt.

DEEL 1 OVER TILBURG NOORD, FORWARD EN ONDERZOEK DOEN

INLEIDING

In dit eerste deel van de rapportage introduceren we Tilburg Noord, de ontwikkelingen die daar plaats vinden en daarmee de context waarin ForwArt is ontstaan. Vervolgens gaan we kort in op de betrokken projectpartners. We besluiten dit eerste deel met een beschrijving van welke onderzoeksvragen centraal staan in deze rapportage en lichten we de onderzoeks aanpak toe.

TILBURG NOORD

Tilburg Noord behoort tot halverwege jaren '60 tot het buitengebied van Tilburg. De woningnood is destijds hoog en binnen 10 jaar zou er een wijk verrijzen waarin ruimte geboden wordt aan zo'n 25.000 inwoners. Sindsdien is het een stadswijk met karakteristieke hoogbouw en 'stempel' bebouwing van eengezinswoningen in hofjes voor met name starters en jonge gezinnen. De opzet van de wijk is ruim en groen; licht en ruimte voeren de boventoon. Tilburg Noord bestaat uit de buurten Stokhasselt, Heikant en Quirijnstok. Vooral in de eerste twee buurten is het merendeel van de woningen in bezit van woningcorporaties, respectievelijk 68% en 57%. Tilburg Noord is sinds de jaren '80 van karakter veranderd. Onder meer het tamelijk eenzijdige woningaanbod leidt ertoe dat een aanzienlijk deel van de eerste bewoners is wegtrokken uit Tilburg Noord en de instroom van migranten op gang is gekomen. De etnische en culturele verscheidenheid is enorm gegroeid.

Tilburg Noord heeft een lange geschiedenis van beleidsmatige aandacht waarin gepoogd wordt sociaaleconomische en sociaal-maatschappelijke problemen het hoofd te bieden. Toch blijft de situatie zorgelijk. Armoede, voortijdig schoolverlaten, relatief hoge bijstandsafhankelijkheid, maar ook de

aanwezigheid van ondermijnende criminaliteit vraagt bij voortduring om aandacht [Bruinsma, 2020]. De gevoelde noodzaak om te werken aan een beter Tilburg Noord is onverminderd groot. Op de oude voet verder - van behoeftepeiling en analyses, naar programma en project - zo kan het niet langer is de overtuiging. Een andere inzet is nodig. De ambitie ontstaat om te verkennen hoe een werkelijke transitie in gang te zetten. ForwArt is een van de manifestaties van deze ambitie. ForwArt onderzoekt hoe cultuur een middel² kan zijn voor sociale transformatie.

ONTSTAAN VAN FORWART

Waar komt ForwArt vandaan en waar maakt het [tijdelijk] onderdeel van uit? Om te begrijpen hoe een project in praktijk gestalte krijgt, is het van belang te kijken naar de geschiedenis van het tot stand komen ervan. Want ForwArt is niet vanuit het niets ontstaan. Een van de kiemen voor ForwArt is gelegd in het proces van de wijkarena's [maart - mei 2019]. Daarin hebben inwoners van de wijk en vertegenwoordigers van verschillende bij Tilburg Noord betrokken publieke partners gesproken over de ontwikkeling van Tilburg Noord: hoe zou Tilburg Noord er in 2040 uit moeten zien? Uit deze bijeenkomsten zijn vier centrale waarden naar voren gekomen die samen het kompas vormen voor de toekomst: place-to-be, ontmoeten, power of the people en stabiliteit. Centraal daarbij staat het werken vanuit kracht in plaats vanuit achterstand. Vervolgens zijn verschillende ontwikkelingen en bewegingen met elkaar verknoopt geraakt en uiteindelijk 'gestold' onder de naam ForwArt in een projectaanvraag voor UIA.

Dit is het perspectief vanuit het project zelf kijkend naar de wijk. Het perspectief van de wijk, kijkend naar het project, geeft een beeld van ForwArt in negatief - zoals in de fotografie. Tilburg Noord heeft al lange tijd [beleidsmatige] aandacht vanwege de aanwezige problematiek. Het is druk in de wijk met projecten en programma's die werk maken van het verbeteren van Tilburg Noord. ForwArt is daar niet uniek in. Je zou kunnen zeggen: een nieuwe toevoeging, die voortborduurde op bewegingen die gaande zijn, maar die ook nieuwe 'elementen' aan de wijk toevoegt.

De ontwikkelingen in Tilburg Noord

In de context van het tot stand komen van ForwArt zijn een aantal ontwikkelingen gaande. Deze ontwikkelingen zijn deels manifestaties van landelijke, maatschappelijke trends, maar ook locatie specifieke ontwikkelingen. Een deel van de bij deze ontwikkelingen betrokken partijen hebben ook een plek binnen ForwArt. We lichten ze hieronder kort toe.

PACT aanpak [gemeente Tilburg]

PACT³ is in 2018 ontstaan en experimenteert op structurele wijze met inwoners en partners in de stad met andere manieren van denken, handelen en organiseren. Uitgangspunten van PACT zijn: [1] de energie van de bewoners en partners zijn leidend, zij bepalen de agenda en spelen een cruciale rol in het realiseren ervan. [2] Centraal staat wat er voor de inwoners in de wijken echt toe doet. Een brede blik op het leven is uitgangspunt en de aanpak raakt dus aan een breed spectrum van leefgebieden, zoals onderwijs, huisvesting, openbare ruimte en veiligheid. [3] In het zoeken naar oplossingen worden nieuwe en ongewone verbanden gestimuleerd. [4] Er wordt uitgegaan van een investeringsperiode van 15 tot 20 jaar. PACT streeft geen centrale sturing na en wordt gevormd door initiatieven die ontstaan in de *citizen space*⁴.

³ People Act in Community Together, <https://www.pacttilburg.nl/>

⁴ Term is van Cormac Russell [2020]. Zie zijn boek: *Rekindling Democracy. A Professional Guide for Working in Citizen Space.*

Tilburg Noord is, wegens een opeenstapeling van langjarige, hardnekkige problematiek op verschillende levensgebieden, een van de drie aangewezen gebieden in Tilburg waar de PACT aanpak zich op richt. In deze aanpak ontstaan zogeheten doorbraakinitiatieven. Deze initiatieven hebben hun wortels in de wijk en komen voort uit ideeën van bewoners zelf of zijn ontstaan dicht bij hen. Een van deze doorbraakinitiatieven is wat uiteindelijk ForwArt is geworden.

Ruimtelijke ontwikkelingen [gemeente Tilburg, WonenBreborg, ontwikkelaars BPD/VolkerWessels - verenigd in ACT!]

In Tilburg Noord zijn in juli 2021 drie partijen, gemeente, WonenBreborg en ACT!, een langjarige samenwerking aangegaan voor de ontwikkeling van Tilburg Noord. De kern van deze samenwerking is het hand in hand laten gaan van sociale en fysieke investeringen. Dat gebeurt aan de hand van vier (doorbraak) initiatieven die elk een eigen planning en aanpak kennen. Ontwikkeling van de wijk vraagt om fysieke ingrepen, gecombineerd met werken aan de toekomst van de bewoners, vooral jongeren. De ideeënvorming rondom het Ypelaerpark was bijvoorbeeld al gaande en is toen zich de kans voordeed opgenomen in ForwArt.

De woonopgave die Tilburg heeft [25.000 nieuwe woningen tot 2040] is een drijvende kracht achter deze samenwerking. Het is de bedoeling 5.000 van de 25.000 woningen te realiseren in Tilburg Noord. Behalve meer woningen, betekent dit ook differentiatie van woningtypes. De woningvoorraad is tamelijk eenzijdig: veel portiekwoningen, galerijflats en eengezinswoningen. Behoeftes bestaan onder meer aan woningtypen voor jongeren en ouderen.

Ondermijning en criminaliteit [gemeente Tilburg, Politie]

De afgelopen jaren heeft hebben diverse onderzoeken aangetoond dat in Tilburg Noord een grote opgave heeft om ondermijning te bestrijden. Het toont de urgentie voor een brede aanpak van ondermijning; zeker in relatie tot jeugd. De gemeente Tilburg heeft een brede aanpak voor de aanpak van ondermijnende criminaliteit ontwikkeld⁵. Verschillende initiatieven daaruit zijn in ontwikkeling of uitvoering, zoals de Intensieve Leefbaarheidsaanpak (ILA) en het Innovatielab ondermijning.

Crossover Cultuur en de wijk [Corpo Máquina]

De aanwezigheid van Corpo Máquina in Tilburg Noord is een van de zaadjes geweest dat heeft geleid tot het ontstaan van ForwArt. Zij werken aan professionele voorstellingen voor het theatercircuit en aan sociaal artistieke projecten, talentontwikkeling en cultuurparticipatie in de stedelijke omgeving. Dat het professionele werk de sociaal artistieke activiteiten voedt en andersom, is één van de krachten achter de aanpak.

In 2016 maakte Corpo Máquina de voorstelling Warriors Foot met Nasser El Jackson en veertien straatvoetballers uit Tilburg Noord en begint steeds meer te ondernemen in Tilburg Noord. Nasser El Jackson wilde graag betrokken blijven en zijn liefde voor freestyle voetbal en theater verder uitbouwen met jeugd en jongeren in Noord. Zo ontstond de doorlopende leerlijn El Jackson Education.

Vanuit de opstellers van het ForwArt projectvoorstel werd de kracht van Corpo Máquina als kartrekker van sociale verandering herkend. Tegelijkertijd is sociale verandering niet per definitie de opzet van Corpo Máquina.

⁵ Zie bijvoorbeeld: <https://publicaties.tilburg.nl/magazine-ondermijning/home/>

Projectaanvraag bij UIA

In 2019 diende zich de mogelijkheid aan om een projectaanvraag bij UIA te doen, om deze ontwikkelingen van een (financiële) impuls te voorzien. Vanuit de geschetste ontwikkelingen zijn partijen met elkaar verbonden om het voorstel in te kleuren. Het aanhaken van de partners lijkt, maar is niet een toevallige of willekeurige aangelegenheid geweest. Het consortium is tot stand gekomen door doelgericht verbindingen te leggen met bestaande contacten en netwerken, in sommige gevallen ook buiten Tilburg Noord. Het consortium heeft een bijzondere samenstelling en bestaat uit publieke spelers, culturele spelers als een marktpartij. Partijen die niet allemaal van oudsher of heel vanzelfsprekend met elkaar optrekken. Ook heeft niet iedereen ervaring met Europese subsidies. Uiteindelijk hebben elf organisaties zich gecommitteerd en is onder aanvoering van de gemeente Tilburg vervolgens een samenhangend geheel gesmeed. Onder de naam ForwArt is op 12 december 2019 een projectaanvraag bij UIA ingediend⁶.

In juli 2020 is de projectaanvraag door UIA goedgekeurd. Dit betekent dat 4,2 miljoen euro beschikbaar kwam om in drie jaar tijd alle plannen en ideeën tot uitvoering te brengen. Dit riep zowel enthousiaste als sceptische reacties op. In een intussen gedenkwaardig artikel dat in augustus 2020 in de Volkskrant verscheen⁷, lieten jongeren weten dat zij een kunst- en cultuurproject in hun wijk helemaal niet zagen zitten. Dat geld zou beter besteed kunnen worden, vonden ze. Het beschikbaar komen van dit geld roept in de wijk ook weerstand op. Tegelijkertijd, het enthousiasme en de overtuiging dat ForwArt een positieve impuls aan de wijk kan geven is wel aanwezig bij de betrokken partijen die samen mét de wijk invulling willen gaan geven aan de ForwArt ambities. Zij willen komen tot een cultureel ecosysteem dat de toekomstperspectieven van jongeren in Tilburg Noord verruimt en verbetert zodat kiezen voor een crimineel pad een veel minder voor de hand liggende keuze is. Hoewel, de eerlijkheid ook gebiedt te zeggen dat - ruim een half jaar nadat de plannen gesmeed waren - niet alle partners meer scherp op het netvlies hadden op welke manier zij invulling zouden geven aan hun betrokkenheid bij ForwArt.

Doordat in ForwArt een aantal ontwikkelingen zijn samengekomen, of samengenomen, en als het ware zijn 'gestold' in een project, heeft ForwArt vooral een aanjaagfunctie. Het is een vliegwiel dat een positieve impuls beoogt te geven aan wat op verschillende plekken in gang is gezet. En is daarmee een van de doorbraakinitiatieven binnen de PACT-beweging.

De partners in ForwArt

De elf partners van ForwArt vormen met elkaar een bijzonder consortium waarin zowel institutionele partijen die (deels) al aanwezig zijn in de wijk, als culturele partijen die nieuw zijn in de wijk. Dat deze partijen zich met elkaar inzetten, wordt gezien als één van innovatie aspecten van ForwArt. De aard van het partnerschap, partijen die elkaar anders niet vanzelfsprekend ontmoeten, vormen op basis van gelijkwaardigheid een netwerk van spelers.

- Gemeente Tilburg
- WonenBreburg
- R-Newt
- Politie
- ROC
- ACT!
- Omroep Tilburg
- Het Zuidelijk Toneel
- Fashion Clash
- Corpo Máquina
- Tranzo, Universiteit Tilburg

⁶ ForwArt Application Form, 12 December 2019

⁷ <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/alles-liever-dan-een-kunstproject-zeggen-de-jongeren-op-het-verdiplein-in-tilburg-b37d1f3e/>

HET ONDERZOEK

De manier waarop gewerkt wordt aan het verwezenlijken van de meervoudige ambities van ForwArt, en wat dit uiteindelijk oplevert, is onderwerp van onderzoek dat het ForwArt-proces begeleidt. Het onderzoek wordt uitgevoerd door Tranzo, verbonden aan de Universiteit van Tilburg, één van de ForwArt-partners.

We kiezen er in dit onderzoek voor om de nadruk te leggen op het in kaart brengen en het leren van de zoektocht die ForwArt vanaf het begin af aan is geweest. Dat betekent dat we vertrekken vanuit wat er daadwerkelijk plaats vindt en dat we laten zien hoe in de praktijk uitvoering wordt gegeven aan de ambities die de project partners zelf verbinden aan ForwArt.

Onderzoek doen betekent nieuwsgierig zijn en vragen stellen. We laten ons leiden door een aantal vragen. De hoofdvraag van het onderzoek naar de werking van ForwArt luidt:

Op welke manier beïnvloedt ForwArt sociale transformatie [gericht op het vergroten van perspectief voor jongeren] door de inzet van kunst en cultuur [inrichten van een cultureel ecosysteem]?

In deze rapportage zoomen we in op het eerste deel van de hoofdvraag, namelijk:

Op welke manier werken de projectpartners aan het realiseren van de doelen van ForwArt? Hoe beogen zij welke verandering in gang te zetten?

- Wat zijn voor de projectpartners het collectieve oogmerk en de doelen van ForwArt?
- Met welke activiteiten en initiatieven beogen de projectpartners een bijdrage te leveren aan de door hen beoogde doelen van ForwArt?
- Welke contextfactoren beïnvloeden de door ForwArt en haar partners beoogde doelstellingen?
- Welke mechanismen zijn daarbij in het spel?
- Deze vragen zijn leidend geweest in het eerste jaar waarin we ForwArt gevolgd hebben. We presenteren hier de eerste inzichten die dat heeft opgeleverd.

Onderzoek aanpak en methodologie

Realist Evaluation

Om antwoord te vinden op deze vragen is gekozen voor een onderzoekbenadering in de traditie van Realist Evaluation⁸. Zowel de resultaten van activiteiten die binnen ForwArt plaatsvinden, als de mechanismen via welke deze resultaten tot stand komen, zijn onderwerp van onderzoek. Deze benadering biedt een kader voor het ontwikkelen van kennis over wat zich afspeelt in de 'black box'⁹ tussen activiteit en uitkomst.

Realist Evaluation¹⁰ gaat ervan uit dat niets overall werkt en dat context een groot verschil maakt voor de uitkomsten van een programma. Realistische evaluatie stelt zich niet alleen de vraag: wat werkt? Maar ook: hoe, waarom, voor wie en in welke omstandigheden?

⁸ Pawson R, Tilley, N. (1997). *Realistic evaluation*. London: SAGE.

⁹ Centre for Development Impact CDI, April 2016

¹⁰ Westhorp, Gill (2014). *Realist Impact Evaluation, an introduction*. MethodsLab.

Diepte-interviews met vertegenwoordigers van tien projectpartners

Door interviews met projectpartners op twee momenten gedurende de projectperiode (eind 2021 en begin 2023) af te nemen, ontstaat een rijk beeld van de manieren waarop door de projectpartners gewerkt wordt en wat zich afspeelt tussen activiteit en uitkomst en de mogelijke ontwikkeling daarin.

Tussen eind september en december 2021 heeft de eerste interviewronde plaatsgevonden: 14 interviews met 18 respondenten. Dat betekent dat de onderzoeker 8 individuele interviews heeft gehouden en dat bij vier interviews twee vertegenwoordigers van de betreffende projectpartner aanwezig waren. Het betreft semigestructureerde interviews. Aan de geïnterviewden is gevraagd hoe zij betrokken zijn geraakt bij ForwArt, wat hun kijk is op Tilburg Noord, welke doelen zij beogen te bereiken en waaruit de activiteiten bestaan die zij uitvoeren in het kader van hun betrokkenheid bij ForwArt. Ook is hen gevraagd wat zij als belangrijke factoren zien die van invloed zijn op de uitvoering, hoe en waarom zij denken dat hun aanpak werkt en welke resultaten of effecten zij daarmee nastreven. Daarnaast is gesproken over samenwerking binnen ForwArt, aansluiting bij jongeren en de wijk en op welke manier ForwArt van invloed is op reguliere werkzaamheden van de publieke partners. Niet met alle respondenten is over alle onderwerpen gesproken.

De werving en selectie van respondenten is gebeurd door de onderzoeker. Zij hebben voorafgaand aan het interview een informatieblad ontvangen over het onderzoek en een toestemmingsformulier ondertekend. De interviews zijn audio opgenomen. De audio-opnamen zijn getranscribeerd, aan de hand waarvan de onderzoeker verslag heeft gelegd van het interview. Deze interviewverslagen zijn ter correctie en vervolgens goedkeuring voor verdere verwerking voorgelegd aan de respondenten.

Participerende observatie

In de periode april 2021 - december 2021 heeft de onderzoeker participerende observaties uitgevoerd en uiteenlopende (informele) gesprekken bijgewoond en zelf gevoerd. Hiervan zijn fieldnotes gemaakt in de vorm van een logboek¹¹ en verslagen met aantekeningen¹² bijgehouden.

De data zijn op een gestructureerde, thematische wijze geanalyseerd [Maguire & Delahunt, 2017; Braun & Clarke, 2006]. Voor de analyse van de interviews is gebruik gemaakt het kwalitatieve analyseprogramma Atlas.Ti. De data-analyse is uitgevoerd door de onderzoeker, daarin bijgestaan door een onderzoeker van Drift¹³. Drift vervult gedurende de projectperiode de rol van analytisch klankbord bij het onderzoek.

¹¹ Ruim 190 fieldnotes

¹² Ruim 20 verslagen

¹³ Onderzoeksinstituut Drift (EUR) is daarnaast ook betrokken bij het in gesprek gaan met de projectpartners. Zij dragen zorg voor het faciliteren van de ForwArt leersessies die elke drie maanden plaatsvinden. De inhoud van deze leersessies wordt mede bepaald door de resultaten van het onderzoek dat Tranzo uitvoert. Deze leersessie zijn op hun beurt ook observatiemomenten.

DEEL 2

DE WERKING VAN FORWART: OVER BEOOGDE DOELEN EN WERKWIJZEN

INLEIDING

In deel 1 van deze rapportage is al duidelijk geworden: ForwArt is een complex en meervoudig project. Ten eerste vanwege de context waarin ForwArt tot stand is gekomen. Als gevolg daarvan ook vanwege het consortium van elf partners en hun diversiteit wat betreft inhoudelijke achtergrond of domein waarin zij werkzaam zijn, het type organisatie en de omvang ervan. Maar ook vanwege de uiteenlopende intenties, ambities en verwachte resultaten van ForwArt. Dit komt tot uiting zowel in de UIA-projectaanvraag (2019), en dat wordt nog complexer wanneer de partners gevraagd wordt daar enige tijd later (2021) zelf woorden aan geven.

Zoals gezegd, we kiezen er in dit onderzoek voor om de nadruk te leggen op het in kaart brengen en het leren van de zoektocht die ForwArt vanaf het begin af aan is geweest. Dat betekent dat we vertrekken vanuit wat er daadwerkelijk plaats vindt en dat we laten zien hoe in de praktijk uitvoering wordt gegeven aan de ambities die de project partners zelf verbinden aan ForwArt. Deel 1 laat zien dat verschillende ontwikkelingen die betrekking hebben op Tilburg Noord tijdelijk lijken te zijn gestold in de UIA-projectaanvraag. In deze projectaanvraag zijn veel uiteenlopende ambities en beoogde resultaten vastgelegd. Het zou de werkelijkheid tekortdoen, wanneer het onderzoek zich zou beperken tot het evalueren van wat in de projectaanvraag beschreven staat. Bovendien betreft dit in feite het monitoren van ForwArt. Deze taak wordt vervuld door de ForwArt projectleiding en zij rapporteert daarover jaarlijks aan UIA. Het evalueren is gebaseerd op de *Realist Evaluation* aanpak.

Realist Evaluation in de context van ForwArt

Met het oog op de gehanteerde zienswijze¹⁴ van Realist Evaluation is het van belang zicht te krijgen op de doelstellingen, of motivatie of ambitie, die ten grondslag liggen aan de ondernomen activiteiten en uitgevoerde werkzaamheden van de partners. Om te kunnen begrijpen wat werkt voor wie waarom in welke situatie, is allereerst inzicht nodig in de manier waarop projectpartners beogen te werken aan de door hen beoogde doelen, wat is hun aanpak? In opzet én uitvoeringspraktijk van ForwArt is geen sprake van een eendimensionale interventie. Het is een samenspel van uiteenlopende intenties en doelstellingen die zich niet laten vangen in een eendimensionaal oorzaak - gevolg schema. Om toch inzicht te bieden in de manieren waarop ForwArt in praktijk werkt maakt van de beoogde verandering biedt een ambitiekader enige ordening. Dit ambitiekader is te zien als een specifieke vorm van wat in Realist Evaluation de programmatheorie¹⁵ genoemd wordt. Schema's vereenvoudigen de werkelijkheid en doen deze werkelijkheid meestal tekort. Desondanks kiezen we voor deze vorm, omdat het behulpzaam is om inzichtelijk te maken wat ForwArt is, op welke manier partners hun ambities met ForwArt nastreven en wat zij daarin tegenkomen.

We beschrijven hieronder eerst wat ForwArt volgens de projectpartners beoogt. Wat zijn de ambities die zij nastreven met hun betrokkenheid bij ForwArt? Vervolgens gaan we in op de gehanteerde en gewenste werkwijzen. In de paragraaf die daarop volgt gaan we in op de factoren die van invloed zijn op de werking van ForwArt. Tot besluit van dit tweede deel nemen we dit alles samen in het ForwArt ambitiekader.

¹⁴ We hebben ons laten inspireren door deze wijze van evalueren. Realist Evaluation richt zicht doorgaans op het evalueren van een interventie. In het geval van ForwArt kunnen we niet spreken van een interventie, maar is sprake van een meervoudig project dat meerdere 'interventies' omvat. Ook ontstaan gaandeweg 'interventies' die niet op voorhand bedacht waren. Deze 'interventies' zijn met elkaar verbonden en niet te isoleren van hun context.

¹⁵ Een programmatheorie beschrijft in feite op welke manier een aanpak naar verwachting tot welke effecten leidt en onder welke voorwaarden.

WAT FORWART BEOOGT

In deze paragraaf vatten we samen wat ForwArt volgens de projectpartners beoogt. Wat zijn de ambities die zij nastreven met hun betrokkenheid bij ForwArt? Uit analyse van de gesprekken blijkt dat de partners de doelen van ForwArt op uiteenlopende manieren verwoorden. Als het gaat om ambities en beoogde resultaten, kenmerkt ForwArt zich door meervoudigheid en complexiteit.

'ForwArt is een pareltje, maar geen gemakkelijke, het is een complex gebeuren.'

Sommige partners wijzen er zelfs op dat het doel niet altijd op voorhand te benoemen is.

'Het einddoel is eigenlijk niet helder. Want de potentie zit in mensen.'

Niet voor alle gesprekspartners is het makkelijk om deze vraag in een paar woorden of zinnen te beantwoorden.

'Een doel formuleren..., het is meestal een heel verhaal wat je vertelt. Het is gewoon veelomvattend.'

'Er zitten meerdere aspecten in, dat vind ik lastig om in één doel te noemen'

Ook benadrukken sommige ForwArt partners de complexiteit van [de doelen van] ForwArt door de verscheidenheid aan partners dat betrokken is.

'Er zijn zoveel verschillende organisaties die allemaal een doel hebben'

Dit is niet altijd onproblematisch en zou ook onderwerp moeten zijn van waarop de partijen elkaar bevragen.

'De moeilijkheid die we hebben, is hoe interpreteert iedereen het doel van ForwArt? En hoe vinden we elkaar daarin? Ik bedoel, het zou toch om de aansluiting moeten gaan, waarom zitten we hier bij elkaar en daarover gaan we een gesprek met elkaar aan. Het gaat om de bedoeling, dus laten we daar samen naar kijken. Laten we daar kritisch op zijn.'

Uit de gesprekken komt duidelijk de 'meerlagigheid' in de ambities die elke partner met ForwArt heeft naar voren. Dit houdt ook in dat doelen niet altijd los van elkaar gezien [kunnen] worden en dat het ene doel vaak ik één adem met een ander doel genoemd wordt. Ook kunnen ingezette 'middelen' of werkwijzen tegelijkertijd een doel op zich vormen. Gesprekspartners onderschrijven op uiteenlopende manieren de overkoepelende ambitie van ForwArt om potenties te zien en te benutten, positieve invloeden aan de wijk toe te voegen, zodat de jongeren zich gehoord en gezien voelen en zij optimale kansen krijgen om zichzelf te ontwikkelen. Deze zijn te beschouwen als sleuteldoelen. Vervolgens benoemen zij doelen die als voorwaardelijk beschouwd kunnen worden voor het bereiken van deze sleuteldoelen.

Vier sleuteldoelen

1. GELIJKE KANSEN EN TOEKOMSPERSPECTIEF: BETERE ONTPLOOIINGSKANSEN EN ONTWIKKELMOGELIJKHEDEN

Voor veel ForwArt partners is het vergroten van kansengelijkheid en toekomstperspectief voor jongeren in Tilburg Noord een belangrijk doel. ForwArt zou 'een sleutel kunnen zijn' voor een ander, breder toekomstperspectief, waarmee jongeren vanuit huis niet vanzelfsprekend in aanraking komen.

'Een kerndoelstelling is dat we onderzoeken met ForwArt of we echt een bijdrage kunnen leveren aan het perspectief voor de kwetsbare groep in Noord. Meer perspectief. En dat moet je dan niet zo letterlijk zien. In het culturele domein, dat gaat niet volledig werken, tenzij iemand super getalenteerd is. Je moet ook met deze doelgroep kijken wat je kunt waarmaken. Dat kan ook in ontwikkeling zijn of verrijking van je wereld aan mensbeeld of het herkennen van jezelf of het anders ontwikkelen van je identiteit, andere contacten opdoen.'

'Het adres zou niet je toekomst moeten bepalen, maar je ook allerlei kansen moeten bieden.'

'Wij moeten ons niet zien als de Messias die het leven gaat verrijken van andere mensen, maar we willen wel dat die mensen in deze wijk extra kansen krijgen om zich te ontwikkelen en te verruimen.'

Ook breder kan ForwArt van betekenis zijn voor het vergroten van perspectief van inwoners van Tilburg Noord.

'Je kunt andere perspectieven bieden en niet alleen als een soort afleiding, maar laten zien dat ook andere keuzes gemaakt kunnen worden.'

2. JONGEREN VOELEN ZICH GEHOORD EN GEZIEN: 'IK MAG ER ZIJN'

In uiteenlopende bewoordingen zeggen ForwArt partners ernaar te streven dat jongeren zich gehoord en gezien voelen. Ze willen graag bereiken dat jongeren zeggen:

'Ik word gezien, ik hoor erbij, ik ben onderdeel van een community, ik mag gewoon ook mezelf zijn, hoe ik ben, maakt niet uit, met alle shit.'

Het er mogen zijn vormt de basis voor het 'zichzelf te ontdekken en kunnen ontplooiën'. Daarbij wordt de 'emancipatoire kracht van kunst' genoemd en 'de verbeelding als motor voor dat emancipatievraagstuk'.

'Dat ze ook zelf durven te ontdekken en te ontwikkelen en niet alleen afgaan op wat er gezegd wordt. Dat is lastig, maar dat is emancipatie.'

'Het jezelf durven bekijken, je durven te laten zien, leren om woorden te geven aan dingen die diep in je leven, je hebt geleerd jouw verhaal te vertellen. [...] Dat willen wij daar gaan veroorzaken.'

Meer specifiek gaat het zich gezien en gehoord voelen over erkenning van identiteit en over agency.

Erkennen identiteit

Dat jongeren, en inwoners van Tilburg Noord in het algemeen, zich gezien en gehoord voelen, uit zich voor partners ook in hun identiteit erkennen en daar iets mee te doen. ForwArt zou bij uitstek de gelegenheid bieden om de identiteit van de wijk meer zichtbaar te laten worden in de wijk.

'Als je de bewoners niet serieus hoort, luistert en er iets mee doet, dan dicht je nooit de kloof. Ook niet met de beste bedoelingen en het meeste geld. Als wij iets heel moois gaan bouwen waarvan die mensen het misschien niet mooi gaan vinden, hetzelfde als met al die muurschilderingen. De jongeren zeiden ook al: waarom is er niet iets vanuit onze cultuur bijvoorbeeld, iets waar wij trots op zijn? Wij hebben een hele rijke cultuur, laten we daar iets van Somalië doen, daar iets van Nederland, daar iets van Marokko, daar iets van Turkije. We zijn kleurrijk Noord, we zijn zo multicultureel, dat is iets om trots op te zijn, wij vinden dat mooi. Laten we dat dan ook gaan uitstralen, laten we dát gaan uitstralen.'

'Erkenning en stutting van intrinsieke identiteit en daar een significante impuls aan geven. Een impuls geven aan Tilburg Noord vanuit een ander perspectief op de stedelijke kaart. Ruimte geven aan identiteit, ik hoop dat dat iets blijvends is.'

Met ForwArt streven partners ernaar om de identiteit van de wijk meer te erkennen en zichtbaar te laten worden in de wijk. 'It is more celebrating what's there, than work with the idea that it is not there'. Dus niet alleen iets toevoegen dat van buiten komt, maar dat wat aanwezig is de ruimte bieden om zichtbaar te worden.

Agency - Jongeren en inwoners van Tilburg Noord hebben de regie

ForwArt streeft ernaar de beweging met de jongeren samen vorm te geven en het uiteindelijk ook van hen te laten zijn. ForwArt wil teweegbrengen dat jongeren en inwoners van Tilburg Noord zelf aan het roer komen om hun situatie te verbeteren. Niet iemand anders bepaalt wat verbetering is, dat doen zij zelf. De agency zou meer in handen van de jongeren moeten liggen.

'Dat is niet aan ons want dan zeg je: ach arme jij. Dan pak je het weg van iemand, je definieert zelf dan al wat dat allemaal betekent voor iemand.'

'Ik denk wat de gemeente kan doen, is zorgen dat ze de vrijblijvendheid van de stem van de jongeren eraf halen. Ze echt een positie geven die serieus genomen moet worden. Dat wil niet zeggen dat je het moet organiseren, het kunnen ook gewoon normen zijn. Gedragsafspraken over maken.'

'Idealiter brengt ForwArt teweeg dat bewoners in Noord van welke leeftijd dan ook, op het moment dat ze een goed idee hebben wat gaat over kunst en cultuur, of hun omgeving, of over samenleven, dat dat idee ergens een plek kan krijgen, dat ze medestanders kunnen vinden. Dat ze niet in de weg gezeten worden door de overheid, maar juist gestimuleerd worden door de overheid. En dat ze vervolgens zelf aan zet zijn om hun situatie te verbeteren. En dan specifiek op kunst, cultuur en jongeren. Dat gaat verder dan participatie. Dat gaat over dat mensen regie nemen over hun leefwereld. En een rol willen spelen in die leefwereld. Dat is het ideaalplaatje.'

Een aantal partners spreekt over agency in termen van opdrachtgeverschap:

'De wijkarena beschouw ik als een soort opdrachtgever.'

of

'Vanuit de wijk als opdrachtgever.'

Dat valt echter maar moeizaam te realiseren:

'Vertegenwoordiging van bewoners en jongeren uit de wijk zelf zou meer mogen. Ze zijn opdrachtgever zou je kunnen stellen. Ze bepalen nog niet echt mee de richting.'

Intermezzo: een nazomeravond in het wijkcentrum

"Wij worden gevraagd als de burgemeester komt, maar als de burgemeester een keer ongevraagd komt en wij zijn er, dan worden we weggestuurd'. Dat stukje. Dat is lastig."

Op een mooie nazomeravond brengt een gezelschap van zo'n tien personen, allen van buiten de wijk, een bezoek aan het lokale wijkcentrum. Bestuurders van publieke organisaties die betrokken zijn bij de Tilburgse PACT-aanpak komen onder aanvoering van de burgemeester een aantal keer per jaar op informele wijze en 'op locatie' bij elkaar. Zij laten zich daar bijpraten over ontwikkelingen in de wijken en gaan daarover met elkaar in gesprek. Vanavond staat Tilburg Noord en specifiek ForwArt op het programma.

Enkele observaties van de onderzoeker:

Bij de ingang van het wijkcentrum staan een aantal jongens. Twee ervan zitten op het muurtje een stukje van de ingang af, drie jongens staan bij de voordeur. Met de eerste twee maak ik een praatje. Of ze in de buurt wonen en waar dan. Ze vertellen me dat ze in de flat grenzend aan het park wonen en dat ze neven zijn. Ze zijn hier bijna elke avond. Beetje bij elkaar zitten, beetje praten. Ik vraag hoe ze het hier vinden om te wonen. Ze hebben het naar hun zin. Altijd genoeg mensen, het is hun buurt. Ze zeggen dat ze fan zijn van de burgemeester. Ze weten dus precies dat hij vanavond hier zal zijn. Ik wens ze een fijne avond en loop door naar de ingang. Daar zeggen de jongens tegen mij: wij zijn van de beveiliging, we doen een coronacheck. Ik zeg tegen ze dat ik me nu een stuk veiliger voel, nu zij hier staan om de boel een beetje in de gaten houden. Vervolgens loop ik naar binnen waar we meteen links een grote ruimte tot onze beschikking hebben waarin we samenkomen. De koffie, thee en koekjes staan klaar. Even later druppelen de andere aanwezigen binnen en ontstaat er wat ophef: de aanwezigheid van >

> de jongens kan niet worden gewaardeerd en de vraag om een coronapas en legitimatie valt verkeerd. Het wordt ook als intimiderend ervaren. De jongeren schijnen hier vaker overlast te veroorzaken. Dit incident zal met jongerenwerk en de politie worden opgenomen. Vervolgens gaan we gauw over naar de orde van de dag: de mensen van het ministerie die ook zouden komen, zitten vast in het treinverkeer, net als een van de vertegenwoordigers betrokken bij ForwArt die iets zou komen vertellen over hun aanwezigheid in Noord en de ervaringen die tot nu toe zijn opgedaan. Het programma past zich aan en de aanwezigen hebben een genoeglijke avond.

Na afloop van deze avond heb ik mij regelmatig afgevraagd: wat is hier nu gebeurd? Ik merk dat het voorval me bezighoudt. Enkele dagen later hoor ik dat het jongerenwerk inderdaad is aangesproken op wat deze avond heeft plaatsgevonden. Hoewel zij uit tweede hand hebben vernomen wat er gebeurd is, interpreteren zij het als kwajongensstreken.

'Wat wij hebben gehoord is dat er jongeren buiten stonden, dat de burgemeester naar binnen wilde en dat die werd tegengehouden met de vraag: kunt u zich legitimeren? In feite wat zij [de jongeren] regelmatig meemaken. Dat is hun leven, daar wordt heel vaak gevraagd om zich te legitimeren. En krijgen ze vragen als wat doe je hier, mag je hier wel komen. Ook bij het wijkcentrum, in hun eigen wijk, in hun eigen buurt, in hun eigen park, komt dan nu een club van in hun ogen 'het systeem'. Ze zien mensen praten over hun wijk, scoren met hun wijk, terwijl zij zelf het verschil niet zien. Zij worden nog steeds hetzelfde bejegend, zij worden niet gehoord.'

Zij zeggen ook:

'Het is hier hun thuis. Wie bepaalt dat het hier minder is en wat daaraan moet gebeuren? Anderen mensen die niet uit de wijk komen? Ze komen met de beste bedoelingen, maar daarmee stoot je de jongeren af. 'Het systeem' komt in hun omgeving en zegt dat hun gedrag fout is. Ondertussen, wat gaan we hier doen?'

Wat het mij duidelijk heeft gemaakt: het begint met de manier van kijken naar wie staat daar en hoe je met diegene omgaat. Tegelijkertijd is de realiteit ook dat mensen van buiten de wijk, maar ook andere wijkbewoners, de aanwezigheid van jongeren als intimiderend ervaren. En is begrenzing van ontoelaatbaar gedrag gewenst.

Die avond gebeurde niet wat een manier was geweest om dit patroon te doorbreken: de jongens hadden binnengevraagd kunnen worden. Het gezelschap had interesse in de jongens kunnen tonen. In plaats van met elkaar praten, hadden zij kunnen luisteren naar wat deze jongens te vertellen hebben over hun wijk. En daarbij steek ik als onderzoeker, deze avond participierend observerend aanwezig, ook de hand in eigen boezem: daarin had ik ook het initiatief kunnen nemen.

3. TERUGDRINGEN ONDERMIJNING

Het vergroten van kansen voor jongeren hangt voor een (beperkt) aantal gesprekspartners ook nadrukkelijk samen met het terugdringen van ondermijning en een veiligere wijk. Gezien het belang dat aan dit aspect is toegekend in de projectaanvraag is het opvallend dat slechts een minderheid van de partners (gemeente, jongerenwerk en politie) dit doel expliciet noemt.

Voor de culturele partners speelt de thematiek wel een rol, maar het is ook een thema dat zich voor hen moeilijk verhoudt tot de positieve insteek van ForwArt.

'Omdat ForwArt ook dat idee heeft, we gaan geen problemen oplossen, maar we gaan talenten aanboren en kansen proberen te verzilveren. Je kan dat omdraaien naar de thema's waar het wel om gaat hier. En geweld springt daar dan wel in het oog. [...] Het mag geen taboe worden, je moet er wel over kunnen spreken natuurlijk. Maar het is in sociaal-artistieke projecten steeds een soort zoektocht van waar heb je het wel over, waar heb je het niet over. [...] Je moet ook wel soms het beest in de ogen durven zien en daarover spreken en kijken wat je daarmee kunt doen, in plaats van gaan voor escapisme en het over heel andere onderwerpen gaan hebben.'

Op de vraag of kunst en cultuur kan helpen bij het aanpakken van ondermijning merkt een jongere op:

'Nee, dat is een droom. Ik ken wel mensen, die gaan echt niet meedoen aan een activiteit. Ze willen geld verdienen. Maar voor hun kleine broertje, daar willen ze het niet voor, dat ze in de criminaliteit terecht komen. Daar zou het misschien voor werken.'

4. CLOSING THE GAP

Een vierde sleutelwoord dat projectpartners hebben genoemd is samen te vatten onder de noemer *closing the gap*. De ambitie is het dichten van de kloof tussen jongeren en bewoners enerzijds en publieke organisaties anderzijds. Er is sprake van betere dienstverlening en meer vertrouwen tussen enerzijds jongeren en bewoners en anderzijds (publieke) organisaties. Kortom: een toegankelijke en ondersteunende, ontvankelijke publieke sector.

ForwArt wil institutionele organisaties in Tilburg Noord de mogelijkheid bieden te leren hoe ze de ervaren kloof tussen henzelf en de bewoners kunnen verkleinen.

'Laat Tilburg een experimenteerveld zijn, het laboratorium waarin we eindelijk eens kunnen uitzoeken hoe dat echt werkt.'

'We willen toegankelijk en bereikbaar zijn, in verbinding met de jeugd en met de partners die zich bezighouden met jeugd.'

Een streven voor de publieke partners is om goede aansluiting vinden bij de 'veranderende samenleving'.

'Wat ForwArt kan doen is helpend zijn om opnieuw naar manieren te komen waarin we wel in staat zijn om vanuit inzicht en nabijheid te doen wat nodig is. Dat geldt voor de gemeente, maar dat is ook de bedoeling voor anderen. Dat ze beter in staat gaan zijn of getriggerd wordt of bevraagd worden, zodanig dat dat grote gat wat er nu ervaren wordt wat meer gedicht wordt.'

Voorwaardelijke doelen

Om de sleuteldoelen te kunnen realiseren zijn door de projectpartners ook doelen verwoord die als het ware voorwaardelijk zijn. Deze zijn ook als doelen van ForwArt benoemd, maar staan in het ambitiekader uiteindelijk ten dienste van het bereiken van de sleuteldoelen. Deze voorwaardelijke doelen gaan over [1] fysieke gebiedsontwikkeling: de vitalisering en het verhogen van de kwaliteit van het gebied en het verbeteren van de culturele infrastructuur, [2] het bevorderen van positieve beeldvorming en [3] het streven om beweging te brengen in 'systemen', de organisaties in de publieke sector, zij zijn ontvankelijker en meer aangesloten bij de wijk.

1. (FYSIEKE) GEBIEDSONTWIKKELING: VITALISERING EN VERHOGEN VAN KWALITEIT

Meerdere ForwArt partners hebben in uiteenlopende bewoordingen aangegeven met ForwArt de wijk Tilburg Noord van een kwalitatieve impuls te willen voorzien. 'Je mag hopen dat die wijk wat meer gaat bruisen'. Daarbij zijn termen als 'vitalisering' en 'verhogen van de kwaliteit' gebruikt. Dit heeft voor de meeste gesprekspartners betrekking op het fysiek ruimte bieden voor 'cultuur'. Daarbij wordt bijvoorbeeld het verdwijnen van de hiphopcultuur uit Tilburg Noord genoemd. Deze was lange tijd prominent aanwezig, maar is nagenoeg verdwenen.

'Het hele gebied Verdiplein/ Ypelaerpark kwalitatief een impuls geven.'

'ForwArt kan ervoor zorgen dat organisaties zich daadwerkelijk en intrinsiek gaan interesseren voor Tilburg Noord. Dat ze er gaan ondernemen en er gaan blijven. Om zodoende de kwaliteit in het stadsdeel mee op te stuwen.'

ForwArt heeft de ambitie om de ruimtelijke [hoe ziet de fysieke inrichting eruit] en programmatische [wat kan er plaatsvinden] componenten van gebiedsontwikkelingen in samenhang te ontwikkelen. In de gesprekken springen twee componenten van gebiedsontwikkeling in het oog: het verbeteren van de culturele infrastructuur en het realiseren van broedplaatsen.

- Verbeteren culturele infrastructuur

Het versterken van de culturele infrastructuur is meermaals genoemd als doel dat met ForwArt wordt nagestreefd.

'Het doel is werken aan een infrastructuur in Noord waarbij het voor jongeren ook vanzelfsprekend is dat ze met kunst en cultuur in aanraking komen en dat ze met kunst en cultuur aan de slag kunnen.'

In Tilburg Noord zou, letterlijk, meer ruimte moeten ontstaan waar geacteerd, gemusiceerd, ontworpen en gedanst kan worden. Het [laten] ontstaan van plekken in de wijk waar cultuur gemaakt wordt. Niet alleen grote instellingen in de het centrum, maar ook locaties in de wijk, waar geoefend kan worden. Dit zou een veel minder geïnstitutionaliseerd karakter moeten hebben dan voorheen, want veel gebeurt in een informele sfeer. Oefenplekken waar jongeren ongedwongen kunnen samenkomen, zonder eerst lid te hoeven worden van een club of vereniging.

- Broedplaatsen realiseren

Het karakter van fysieke plekken die Tilburg Noord volgens enkele ForwArt partners nodig heeft, benoemen zij in termen van broedplaatsen. Deze plekken zijn niet al vooraf ingevuld of waar door professionals bepaald is wat de koers ervan gaat zijn. Daar is ruimte om elkaar te ontmoeten, om gaandeweg te ontdekken wat er ontstaat. Het zijn ongedefinieerde ruimtes. Deze plekken zijn van de jongeren zelf, waar zij kunnen beslissen wat daar plaatsvindt. Plekken waar 'blijvende energie' zit en waar ruimte is voor jongeren om 'uitdrukking te geven aan hun identiteit'.

'De plek moet van de mensen zijn.'

'Geef ze een plek waar ze wel mogen zijn, dan krijg je ook een ander gesprek als wanneer je altijd maar weggestuurd wordt. Er zijn allemaal beleidsstukken, over inclusie. Niet alleen op papier, maar draag het ook uit.'

'Een plek, misschien wel een begin van een plek, of meerdere plekken, waar jongeren terecht kunnen, elkaar kunnen vinden om te delen en samen te werken. Het zou het mooiste zijn als op een gegeven moment het voor jongeren, door jongeren gaat gebeuren en dat de volwassenen, ouderen, aan de zijlijn kunnen staan en kunnen zeggen: jullie gaan het doen, jullie zijn het aan het doen voor jongeren.'

Intermezzo: Winkel Verdiplein

Een voorbeeld van zo'n (mogelijke) broedplek is een voormalige bakkerij aan het Verdiplein. Het Verdiplein is een centraal punt in Stokhasselt, met onder meer een supermarkt en een bakker. Het is een plek om boodschappen te doen, maar ook een hang- en ontmoetingsplek voor jongeren. Een hotspot. Vooral van meiden komen signalen: mijn familie wil niet dat ik hierheen ga. De voormalige bakkerij is voordat ForwArt van start ging gehuurd door wat later een van de partners van ForwArt zou worden [ACT!]. Precies met het oog op het creëren van een plek van waaruit contacten met de wijk gelegd kunnen worden, vanuit nieuwsgierigheid naar de bewoners en hun verhalen en ideeën over hoe zij in de wijk willen wonen.

Op het moment dat ForwArt groen licht kreeg van UIA om van start te gaan, is gekeken naar hoe deze plek invulling te geven. Van een open en onbestemde plek, krijgt de plek invulling vanuit ForwArt. ACT! is in deze periode wat op de achtergrond geraakt en heeft zich gericht op een andere plek in de wijk waarin zij volgens een eigen aanpak aan de slag zijn gegaan. Al snel is de winkel vooral de plek geworden van waaruit een van de andere partners - Fashion Clash - activiteiten is gaan ondernemen.

Een herinrichting van het pand volgt waarmee passend meubilair en voorzieningen beschikbaar komen voor het werken met textiel. Fashion Clash werkt samen met de mode-opleiding van het ROC [ook een partner in ForwArt], studenten krijgen de mogelijkheid er stage te lopen. Ook krijgt de winkel steeds meer de functie van uitvalsbasis voor andere ForwArt-partners om elkaar te ontmoeten. De raambelettering die is aangebracht maakt zichtbaar dat het een pand is van waaruit ForwArt actief is. Tegelijkertijd is het voor mensen die op het plein komen, om boodschappen te doen, naar de bakker te gaan of om elkaar te ontmoeten niet altijd >

> duidelijk wat er gebeurt in de winkel. Hoewel het ook de bedoeling is dat mensen kunnen binnenlopen, gebeurt dit nauwelijks en straalt de plek (nog) niet voor iedereen een welkome ontmoetingsplek uit. Hierin ontstaat langzaam verandering.

Ook een ander ForwArt initiatief, The Scene - voor jonge vrouwen, krijgt er in de loop van de tijd een plek. De ambitie is om de winkel op langere termijn een plek te laten zijn waar podium geboden wordt aan talenten om zich te ontwikkelen. Een aantal ForwArt partners - Fashion Clash, jongerenwerk, ACT! - zijn met elkaar in gesprek over hoe de winkel meer een plek van de wijk kan zijn. Want dit is geen eenvoudige opgave en kent ook tegengestelde belangen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit reacties op het sluiten van gordijnen op de avonden dat de meiden van The Scene aanwezig zijn. Het sluiten van de gordijnen is logisch en goed als daar een vrouwengroep binnen is. Maar de jongens die elkaar er altijd al ontmoeten, denken: hier hebben wij niks aan, wat gebeurt hier, dit is onze plek, onze parkeerplaats. Zij vragen zich af: is dit een plek voor de wijk, of een plek voor ForwArt?

Broedplekken zijn ook plekken waar makerstalent de ruimte krijgt. Dat makerstalent kan allerlei vormen aannemen.

'Er borrelt van alles en dat talent verdient het om een podium te krijgen, een plek te krijgen en gezien te worden.'

Een aantal gesprekspartners spreekt in termen van oefenplaatsen. Geen chique gebouwen, maar een plek die die functie kan hebben: een veld of een sportzaal. Waar misschien ook af en toe een voorstelling kan worden gegeven.

2. POSITIEVE BEELDVORMING TILBURG NOORD BEVORDEREN

Een aantal partners heeft met ForwArt de ambitie bij te dragen aan een beter imago en positievere beeldvorming over Tilburg Noord. Want Tilburg Noord staat vooral bekend om het feit dat het bovenaan de 'verkeerde' lijstjes staat.

'Noord heeft een stigma van achterstand waarvan wij het belangrijk vinden dat dat eraf gaat. Maar dat is juist iets [...] wat mensen ook verbindt. Als jij als anders gezien wordt, dan ga je je ook anders gedragen. Maar je gaat je ook met elkaar verhouden, dus van: hé, laat ze maar zeggen, dit is onze wijk. Dan krijg je juist een stukje trots.'

Want de geluiden van trots die je veelvuldig hoort als je met jongeren in Tilburg Noord praat, is helemaal niet zo paradoxaal als het lijkt. Een van de gesprekspartners geeft aan dat met ForwArt de kans kan worden benut om bij een groot publiek te bereiken dat zij naar Tilburg Noord kijken als een 'belangrijke plek, een interessante plek'. De trots van Tilburg Noord kan verder worden ontwikkeld, door gebouwen neer te zetten, landmarks toe te voegen en te werken aan een betere culturele infrastructuur, zo vinden partners.

'Stel dat het Ypelaarpark inderdaad zo'n feest wordt als die tekening van Hugo, dan kun je je ook voorstellen dat 'de stad' makkelijker naar Noord gaat. Dat daar activiteiten zijn waardoor mensen Noord gaan bezoeken.'

Deze ambitie is ook verwoord in termen van 'het onderscheidende vermogen van Tilburg Noord ontwikkelen'.

Intermezzo: from a place to hide to place of pride

'We willen investeren in een plaats waar je trots op bent, maar vergis je niet, jongeren zijn al heel trots op hun wijk. Ja, heel erg'

Een van de manieren waarop Tilburg Noord 'gelezen' wordt, is als een plek die niet langer verborgen is, maar een plek om trots op te zijn. Het komt tot uiting in de slogan die is toegevoegd aan de titel van het project: *from a place to hide to place of pride*. ForwArt streeft naar maatschappelijke verandering in Tilburg Noord waarbij de kracht van kunst en cultuur wordt ingezet: *to move forward with the preventive power of art: from a place to hide to a place of pride*. Dit past ook bij het transitie denken dat ten grondslag ligt aan de PACT aanpak - waarvan ForwArt een van de doorbraakinitiatieven is: het veronderstelt een beweging. Van een niet langer wenselijke situatie nu, naar een wenselijke situatie in de toekomst. Of dit allemaal weloverwogen en bewust is gekozen, daarover lopen de meningen uiteen. In de gesprekken met de projectpartners is gereflecteerd op deze slogan. Omdat voor veel jongeren¹⁶, Tilburg Noord die *place of pride* al is. Ook in het proces van de wijkarena's is de trots op Tilburg Noord een van de uitgangspunten geweest. Nieuwelingen in de wijk constateren:

'Ik heb best veel jongeren gesproken die heel positief zijn over Noord, ja, dus de negativiteit is vooral daarbuiten. Dus ik weet ook niet of die slogan helemaal op zijn plek is. Het is echt een slogan van een buitenstaander.'

In de reportage reeks 'In vijf minuten Noord'¹⁷ laten veel jongeren zich ook vaak in positieve termen uit over Tilburg Noord.

'We worden wel als achterstandswijk gezien, maar ik heb wel het gevoel dat we een van de gezelligste wijken zijn van Tilburg.'

'De vraag is voor wie Tilburg Noord een place to hide is. Tilburg Noord is geen place to hide voor jongeren, het is hun thuis. Wie bepaalt dat dat minder is? Anderen, mensen die niet van de wijk komen. Met de beste bedoelingen.'

Tilburg Noord kenmerkt zich door een dominante mannencultuur. Sommige gesprekspartners suggereren dat *to hide* kan verwijzen naar groepen (vrouwen) die daardoor verborgen zijn. Wellicht, zo oppert een andere gesprekspartner, spelen levens zich deels in de verborgenheid af, waar mensen zich verschuilen en een terughoudend leven leiden. Maar dat invullen voor iemand *'dat is niet wat wij moeten doen'*. Want *to hide* kan ook iets positiefs zijn:

'Ik heb een veilige plek waar ik me even terug kan trekken en waar ik juist niet zo zichtbaar ben in die complexiteit van de wereld, of de oordelen van de samenleving die toch op >

¹⁶ Bron: informele gesprekken met jongeren, beeldmateriaal Omroep Tilburg, R-newt en Fashion Clash

¹⁷ In de periode december 2020 en maart 2021 heeft Omroep Tilburg ruim 40 keer via Zoom met iemand uit Tilburg-Noord gesproken. Over wat er zoal speelt in de wijk. Onderwerpen die regelmatig besproken zijn, zijn de gevolgen van corona lockdown voor jongeren, het imago van Tilburg Noord en hoe jongeren de wijk ervaren en onderliggende oorzaken van criminaliteit.

> mij drukken, dat hoort ook wel bij Noord.' Dan is het niet zozeer je verbergen als wel afschermen. Want een ander signaleert ook een valkuil, dat iedereen moet meedoen 'met activiteiten die de gemeente verzint'.

Dat er niet veel te doen is in Tilburg Noord en voor mensen van buiten weinig aanleiding is om het stadsdeel op te zoeken, daar lijkt iedereen het wel over eens. Daarin zien gesprekspartners dan wél aanknopingspunten in de slogan. De vraag die je je daarbij vervolgens kan stellen: wie wil dat Tilburg Noord een plek wordt die voor mensen van buiten de wijk aantrekkelijk wordt? Het negatieve imago dat mensen van buiten Tilburg Noord hebben, dat ervaren jongeren wél. Maar zij kennen de wijk niet, vinden ze.

Dat de slogan een uiting is van een buitenstaandersblik, daar lijken betrokken zich steeds meer bewust van te zijn. Het is een voorbeeld van wat vooral als beleidsmatige taal wordt ervaren. Dat bijvoorbeeld multiculturaliteit een verrijking is van de manier waarop je kan kijken naar het leven, naar vragen en oplossingen, lijkt voor mensen van buiten Noord vaak (nog) niet te worden gezien. De problematiek die moet worden aangepakt of bestreden staat meestal op de voorgrond.

'De transitie is eigenlijk het vergroten van die intrinsieke power, die er zo zit, daar ook zichtbaarheid aan geven. Daar kan kunst en cultuur in allerlei vormen, daarmee kun je er uiting aan geven. Om dat meer podium te geven.'

'Misschien is het wel verborgen voor de rest van de stad wat daar is. En dan is het 'hide' meer onze blinde vlek. Vanuit een marketinggedachte en positioneringsgedachte kan zoiets ongelooflijk slim zijn. Uiteindelijk blijft het hangen.'

3. BEWEGING BRENGEN IN HET SYSTEEM

Als een van de doorbraak initiatieven in de PACT-aanpak, wil ForwArt ook beweging brengen in 'het systeem' dat in de weg staat om vooruit te komen. En is daarmee naast voorwaardelijk ook strategisch van aard.

'In het gemeentelijke systeem moet je ook veranderzaadjes planten, want je krijgt het systeem niet zomaar veranderd.'

'We willen ook meedoen om die systeemwereld te beïnvloeden, dat is heel belangrijk, maar dat neemt niet weg dat we van tevoren hadden bedacht dat we veel leuker echt aan de slag wilden gaan met die jongeren en op die manier te laten zien aan de systeemwereld. Nu zijn we zonder jongeren daarover aan het discussiëren. Dat is geen goed of fout, maar dat is gewoon de praktijk, dat is hoe het gaat, dat is voor ons een les, dat is voor anderen een les, dat is voor iedereen een les. Ik denk dat we allemaal heel veel gaan leren hiervan, maar of de wijk ervan leert, weet ik niet, maar wij als partners wel.'

'Dat gesprek begint wel door te sijpelen: eigenlijk proberen we het zo te organiseren dat we allemaal gelukkig willen zijn in ons werk en in de ruimte die we hebben met elkaar. Als je voelt van: oh, maar hier komt iets van het systeem wat ons duwt naar wat we voelen dat een beetje knelt, dan moeten we het daar ook over hebben, daar zitten we nu, dat we echt wel dingen gaan tegenkomen.'

De achtergrond van de gesprekspartner in relatie tot welke doelen hij/zij belangrijk vinden, springt niet in het oog. 'Systeemspelers' hebben nauwelijks andere ambities dan culturele spelers. Een van de weinige dingen die in dit verband opvallen, is dat de ambitie om ondermijning terug te dringen niet genoemd wordt door de culturele spelers. Beweging in het systeem brengen wordt iets vaker genoemd door de publieke partners, maar ook sommige culturele partners hebben de wens daaraan bij te dragen.

DE WERKWIJZEN IN FORWART

Om de ambities van ForwArt te verwezenlijken hebben de geïnterviewden een scala aan werkwijzen benoemd die zij daarvoor inzetten. Daarbij is het van belang om onderscheid te maken tussen de 'aanpakken', 'interventies' of 'projecten' binnen ForwArt en de werkwijzen. De aanpakken of projecten zijn concreet en aanwijsbaar. Dat zijn de activiteiten die partners ondernemen. De werkwijzen hebben betrekking op hoe de activiteiten worden uitgevoerd en laten de mechanismen (de manier waarop) zien die in de uitvoering gehanteerd (wensen te) worden. In de verschillende aanpakken binnen ForwArt zijn een of meerdere van deze mechanismen te herkennen.

Concrete projecten en aanpakken binnen ForwArt

De concrete projecten en aanpakken die binnen ForwArt in het eerste jaar tot ontwikkeling zijn gekomen, hebben betrekking op vier thema's: de inzet van kunst en cultuur, aanpak van de (fysieke) omgeving, de stem van jongeren en preventie ondermijning.

Inzet kunst en cultuur	Aanpak fysieke omgeving	Stem van jongeren	Preventie ondermijning
<p><u>Fashion Clash / Second Skin</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Stageplek ROC Mode Verdiplein Workshops Exposities <p><u>Corpo Máquina Society</u> (i.s.m. Nasser El Jackson)</p> <ul style="list-style-type: none"> Werken in de gymzaal Voorstellingen <p><u>Het Zuidelijk Toneel</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <u>The Scene</u> <u>Voorstelling De koning eet..!</u> Voorstelling Tony Story's 	<p><u>Ypelaerpark:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Mountable Sculptures Urban Factory <p>Murals in Noord (i.o.)</p> <p>Broedplaats Verdiplein</p> <p>Gymzaal Sibeliustraat</p> <p>2 appartementen voor artists in residence</p>	<p><u>T-reporters</u></p> <p><u>Kinderpersbureau</u></p> <p><u>Noordvoerders</u></p>	<p>Epjo</p>

In het schema op de volgende pagina zijn alleen de concreet aanwijsbare projecten opgenomen, die tot december 2021 door de projectpartners zijn georganiseerd. Daarnaast hebben ForwArt partners, al dan niet vanuit hun reguliere taak of vanuit andere doorbraakiniciatieven in Tilburg Noord, ook werk verzet dat gezien kan worden in het licht van de ambities van ForwArt. En daaraan een bijdrage hebben geleverd. Dat zijn vooral de partners die langdurig betrokken zijn in Tilburg Noord, al voor de start van ForwArt en ook na afloop van ForwArt zullen blijven. Zoals jongerenwerk, WonenBreburch, ACT!, gemeente en politie.

Bij wijze van korte toelichting op het derde thema 'De stem van jongeren' merken we op dat het hier gaat over de geïnstitutionaliseerde stem van jongeren. Binnen ForwArt is een streven om in zijn algemeenheid de vrijblijvendheid van de stem van jongeren eraf halen. Jongeren moeten positie krijgen zodat ze serieus worden genomen. Maar dat kan niet alleen door ze te organiseren.

'Je hebt ook andere manieren nodig om de stem van jongeren te erkennen. Dat wil niet zeggen dat je dit altijd moet organiseren, dit kunnen gewoon normen zijn'. 'Je hoeft niet ergens bij te horen, ook dan is je stem van waarde'.

Daarnaast weten ook individuele jongeren (in niet-georganiseerd verband) hun weg naar (de projectleider van) ForwArt te vinden met hun ideeën en plannen. Deze worden op individuele basis in contact gebracht met partijen die ze mogelijk verder kunnen helpen.

Intermezzo: kijk op kunst en cultuur

'Art is part of the human condition'

Kunst en cultuur [art] krijgt binnen ForwArt uiteenlopende invullingen. Dit is ook van invloed op kijken naar de werking daarvan. Er is bij alle partners sterk geloof in de kracht van kunst en cultuur. Tegelijkertijd wijzen verschillende betrokkenen erop dat meer nodig is om Tilburg Noord perspectief te bieden, zoals bestaanszekerheid. De ForwArt partners hebben met een beperkt deel van inwoners en jongeren in Tilburg Noord contact. Een beperkte groep jongeren is in aanraking geweest met [activiteiten] van ForwArt¹⁸.

Aan een veel groter deel van wijk lijkt ForwArt (vooralsnog) voorbij te gaan en staan problemen die mensen ervaren rondom bestaanszekerheid, huisvesting, uitsluiting, school, werk op de voorgrond. De potentie van ForwArt zit in het tegenwicht bieden aan de focus op het bestrijden van problemen, door te vertrekken vanuit de kracht die - ondanks de aanwezige problematiek - in jongeren, mensen en hun onderlinge netwerken aanwezig is. ForwArt kan bijdragen aan het opheffen van deze ogenschijnlijke tegenstelling.

ForwArt als tegenbeweging lijkt zich langzaam te nestelen in de wijk. De vraag is of de zaadjes die geplant zijn, sterk genoeg zijn om de gewenste beweging in gang te zetten. Het noodt ook tot bescheidenheid over de reikwijdte die ForwArt kan hebben. Lukt het om het latente meer manifest te maken? Gewaarschuwd wordt niet alles meteen te verpakken in 'oplossingen'. >

Wat ForwArt partners nastreven met de inzet op kunst en cultuur levert antwoorden op in drie categorieën:

- Als middel tot zelfontdekking, ontplooiing (bewustwording, emancipatie)
  - Jongeren toerusten - met vaardigheden, instrumenteel (vergroten toekomstperspectief, gelijke kansen)
  - Positieve beeldvorming Tilburg Noord (imagoverbetering, diversiteit en identiteit niet langer als stigma)
-

¹⁸ Zie Factsheet Tilburg Noord in cijfers en verslagen onderzoek Jeugdadviesraad (JAR)

> De dynamiek van het gesprek over wat de betekenis van kunst en cultuur kan zijn, is minstens zo belangrijk. Zo is door een van de culturele partners benadrukt dat kunst en cultuur 'geen kers op de taart is, maar onderdeel van menszijn'.

De kijk van ForwArt partners op kunst en cultuur en de rol daarvan voor het vergroten van perspectief voor jongeren in negen quotes:

Het is een manier van denken [creatief, conceptueel] die je wereld vergroot, je leert ruimer denken, je ziet meer mogelijkheden, je probeert meer dingen, je praat met verschillende mensen, het is een maakplek.

Zorgen dat jongeren gezien en gehoord worden, een dagbesteding hebben, meedoen in de maatschappij: cultuur en sport zijn de beste middelen om daarvoor in te zetten. Cultuur is heel breed, met nieuwe dingen kennismaken om hun wereld te verrijken, maar ook aansluiten bij interesses, de nieuwsgierigheid van de doelgroep. Ik geloof absoluut dat cultuur een krachtig middel is. Het is een cruciale voedingsbodem in de ontwikkeling van jongeren.

De vrijheid hebben aan te sluiten vanuit je eigen interesses, dat je je thuis voelt. Cultuur in de leefwereld van jongeren komt later pas. Het moet verrijken en kansen bieden. Het gaat ook over tradities en gewoonten. Over talenten: tekenen, dansen, optreden, schrijven.

Cultuur en identiteit zijn nauw met elkaar verbonden. Cultuur is uitdrukking geven aan identiteit. Dat kan artistiek zijn, maar ook de basis van [etnische] achtergrond, waar vind je aansluiting, waar voel je je veilig, waar is herkenbaarheid. De betekenis cultuur varieert voor elke gemeenschap.

Cultuur is ook Urban culture: urban dance, muziek, fashion, theater, als je het maar breed kan benutten als middel. Maar ook meer toegepast zoals film, videoclippen maken, online en digitaal beelden creëren.

Bij ForwArt speelt het idee van art for art's sake nauwelijks een rol. In historisch perspectief is kunst eigenlijk altijd instrumenteel geweest. De autonomie van de kunsten is een naoorlogs denken, heeft wellicht wel vroegere voorlopers, maar is in feite echt iets van onze samenleving. Maar niet in ForwArt dus.

Cultuur kan perspectief openen: wat in jonge mensen zit en wat nog tot wasdom moet komen. Aanraking met kunst en cultuur kan iets teweegbrengen wat je niet kan vermoeden.

Kunst is onderdeel van de human condition, van mens zijn. Kunst is een manier om contact te maken met mijzelf, met de wereld. Het is niet dat de kunst ergens komt om dingen beter te maken, kunst komt daar om zichzelf beter te maken, het is een exchange.

Kunst en cultuur geeft jongeren andere uitdrukkingsvormen. ForwArt heeft de rol om kunst en cultuur benaderbaar te maken. Het is niet iets groots en abstracts. Het is iets dat nabij is, je mag oefenen.

Mechanismen en werkwijzen

Waar het bij mechanismen om gaat is om te laten zien wat volgens de partners de werkwijzen van [de projecten van] ForwArt kenmerkt. Waarvan zij zelf zeggen wat centraal staat in de manier waarop zij invulling geven aan hun ForwArt activiteiten. Deze mechanismen zijn van toepassing op meerdere concrete aanpakken of projecten die zich ontwikkelen binnen ForwArt. Wat het proces van uitvoering kenmerkt, is dat de aanpakken niet probleemgericht zijn, maar gericht op het geven van een positieve impuls. In eerste instantie gebeurt dit vooral door het toevoegen van activiteiten, ideeën, mogelijkheden. Een verschuiving lijkt gaande naar aansluiten bij of ontsluiten van potentieel van jongeren in de wijk. Daarbij opereren ForwArt partners soms in samenwerking met andere ForwArt partners of met partijen 'van buiten'. Ook nemen zij de uitvoering van een aantal projecten zelfstandig ter hand. De behoefte om van elkaars activiteiten op de hoogte zijn en om verbindingen te leggen neemt in de loop van de tijd toe.

In de wijze waarop de ForwArt partners de concrete aanpakken uitvoeren, laten zich een aantal werkwijzen of [gewenste] mechanismen zien, vijf thema's zijn daarin te onderscheiden:

1. Aansluiting vinden bij de wijk en jongeren
2. Werken vanuit vertrouwen: present zijn, luisteren, ontmoeten en verbinden
3. Talentontwikkeling stimuleren: toerusten en inspireren
4. Onderlinge samenwerking
5. Organisch en context gedreven werken

1. AANSLUITING VINDEN

Waar veel over gesproken is, is het belang van aansluiting vinden met de wijk, met de jongeren. Het boeken van vooruitgang op de uiteenlopende doelen en ambities die zijn verwoord, staat of valt volgens de gesprekspartners met de inzet op het vinden van aansluiting. Het gaat om 'aansluiting vinden bij de leefwereld van jongeren', 'aanhaken', 'contacten, gewoon buiten, op straat', 'verbindingen leggen'.

'ForwArt moet aansluiting vinden met de wijk, niet andersom. Dat is een moeilijk iets. Even terug naar het begin: voor wie doen we dit? En wat heb daar dan voor nodig binnen je organisaties om dat te kunnen?'

Een van de partners verwoordt die moeilijkheid als volgt:

'Er is ook iets gaande waar wij in onze gerieflijke bijdrage die we leveren aan het project geen idee van hebben. Misschien wel een idee, maar we voelen het niet.'

Maar de vraag waar partners niet uit zijn: hoe doe je dat, aansluiting vinden?

'Hoe gaan we meer in verbinding zijn met de wijk?'

Daar bestaan wel ideeën over:

'Dus niet de jongeren betrekken bij wat wij doen, maar nee, door aan te sluiten op de leefwereld van de jongeren, dat is op straat, inzetten op straatwerk en niet alleen omdat er overlast is of er hangt hier ergens een groepje, nee, omdat wij geïnteresseerd zijn in wie je bent.'

'Dan moet je ook even loslaten wat jouw bagage is. Inderdaad heel erg humble, aan kunnen sluiten bij de wijk. [...] Wat kansrijk is voor de toekomst is als culturele partijen de keuze zouden maken: wij willen ook echt iets met deze doelgroep. Of dat nu in Noord is of ergens anders. En wat heb je daar dan voor nodig binnen je organisatie om dat te kunnen? Want het vraagt misschien ook wel echt iets anders. Dat ligt eraan hoe groot of hoe klein een organisatie is, maar voor nu is het nodig denk ik om terug te gaan naar: voor wie doen we dit eigenlijk? En de jongerenraad in Noord is niet meteen de afspiegeling van voor wie wij iets wilden doen in de oorspronkelijke opgaven.'

Het streven naar aansluiting vinden laat zich op meerdere manieren zien. Onder meer door het aanbieden van activiteiten om in contact te komen of juist om zonder agenda en plan eerst contact maken met mensen en jongeren. Om vervolgens vandaaruit verder te werken.

- Aanbieden van activiteiten

Tegelijkertijd hebben partners ook andere ideeën over hoe je aansluiting zou kunnen bereiken. Dat begint met de erkenning dat dé jongere niet bestaat. De diversiteit in Tilburg Noord is groot en dat vraagt om een gedifferentieerde manieren van werken. Juist ook met het oog op de jongeren die niet vanzelfsprekend in beeld zijn.

Een aantal ForwArt partners is begonnen met het aanbieden van uiteenlopende activiteiten.

'Het is heel aanbodgericht: we gaan dingen doen hier en we hopen maar dat er mensen komen. Ja, ik chargeer het een beetje maar zo werkt het kennelijk niet...'

Verschillende partners ervaren een zoektocht in het opzetten en uitvoeren van activiteiten. Aan ideeën ontbreekt het niet, wel aan een duidelijk zicht op hoe deze ideeën [kunnen gaan] aansluiten bij de interesse en leefwereld van jongeren.

Met een gerichte aanpak door activiteiten aan te bieden ervaren sommigen beperkingen. Tegelijkertijd, het contact maken met de wijk, met de jongeren gebeurt ook via en toevallig, vanuit een aanwezigheid in de wijk. Vanuit deze contacten ontstaat iets waarop voortgebouwd kan worden.

In de beginperiode van ForwArt is ingezet op het 'werven' van jongeren. Jongerenwerk is naar eigen zeggen door de partners veelvuldig gevraagd om ze in contact te brengen met jongeren. Omdat zij de jongeren en hun leefwereld kennen, vormen zij - vooral voor de partners die Tilburg Noord nog leren kennen - een ingang om in contact te komen met jongeren. Vanaf de start van ForwArt heeft jongerenwerk die rol vervuld, maar heeft tegelijkertijd gewaarschuwd voor de beperkte reikwijdte en de kwetsbaarheid die daarmee gepaard gaat.

'We gaan niet ten koste van onze relatie met de jongeren continu dat blik opentrekken. Ik kreeg elke dag vragen van partners: hoe kom je aan jongeren? Dan moet ik continu uitleggen dat ze niet kunnen teren op het vertrouwen dat wij hebben opgebouwd. We doen het, zeker: hier heb je een aantal jongeren, app ze zelf maar, dan houdt het voor ons verder op. [...] Jongeren worden er ook moe van. Dat ze gevaagd worden dat trucje te doen.'

- Mensen weer mens laten zijn

Aansluiting vinden begint ermee 'mensen weer mens laten zijn'. Ervoor zorgen dat mensen, jongeren zich gehoord en gezien voelen en niet een 'object' van beleid of van een project zijn, vraagt iets van de opstelling en houding van professionele partijen. Er is geen plan van waaruit vertrokken wordt, maar het contact op zichzelf vormt de basis.

'Wij laten mensen gewoon weer mens worden, alleen maar dat.'

- Ruimte creëren

Als een manier om aansluiting te realiseren noemen gesprekspartner ruimte creëren [letterlijk en figuurlijk].

'We zeggen niet 'dit ben je, hier kom je vandaan en dit is je verhaal...'We maken ruimte om jezelf te vinden in wat je doet'

[booklet Corpo Máquina Society, 2021]]

Ruimte creëren is ook letterlijk ruimtes beschikbaar stellen. Bijvoorbeeld de woningcorporatie die woningen beschikbaar stelt die dienstdoen als residentie voor kunstenaars en van garageboxen voor de opslag van spullen.

2. WERKEN VANUIT VERTROUWEN: PRESENT ZIJN, LUISTEREN, ONTMOETEN EN VERBINDEN

Het belang van werken aan vertrouwen is een aspect dat meerdere gesprekspartners hebben benoemd in het kader van aansluiting vinden. Daarbij doelen zij enerzijds op de vertrouwensrelatie met jongeren en inwoners van de wijk, anderzijds gaat het over vertrouwen ontwikkelen tussen de organisaties die werkzaam zijn in de wijk, al dan niet betrokken als partners bij ForwArt. Het ontwikkelen van vertrouwen heeft een eigen tempo, dat zich op voorhand niet laat voorspellen of plannen.

'We move at the speed of trust.'

'Het gaat om de reis, maar vooral ook om het gezelschap en het vertrouwen wat je daarmee opbouwt. Naar de wijk toe, want er is al zoveel wantrouwen. En dat is een heel zorgvuldig proces dat je moet lopen en dan moet je niet te hard en ook niet te langzaam gaan. Dat is altijd heel genuanceerd.'

Het is een proces dat continu om alert zijn en een lange adem vraagt.

'Voor het opbouwen van vertrouwen hebt je mensen nodig die in die wereld zitten waar je bij wilt komen. Je moet er gewoon zijn. Ze moeten je gezicht zien. Ga maar in gesprek, gewoon open, ga maar koffiedrinken, vertel gewoon wat je aan het doen bent. Wat je belooft moet je wel waarmaken. Zo bouw je aan vertrouwen. Want het is allemaal niet vanzelfsprekend. Je kampt in Noord ook met wantrouwen. En toch zul je daaraan moeten werken door heel langzaam die brug te bouwen. In het begin is hij heel wankel en natuurlijk valt er weleens wat af. Je gaat ook mislukkingen krijgen. En dan toch terugkomen. En ook zeggen: het is mislukt, we gaan het gewoon nog een keer doen. Dat is hartstikke moeilijk.'

ForwArt partners komen voortdurend in situaties waarin [het werken aan] vertrouwen een belangrijke rol speelt.

Vertrouwen winnen betekent ook: elkaar leren kennen. Zo bleek bijvoorbeeld aan de slag gaan met foto en video niet altijd zo vanzelfsprekend te zijn als het lijkt. Omroep Tilburg ervaart: *'We mogen op veel plekken niet filmen, wel radio maken'*. Bij het idee voor een fotosessie blijkt dat bepaalde groepen niet op de foto willen. Het onnodig maken van foto's en afbeeldingen van 'schepsels waarin een ziel is' (mensen en dieren) ligt in [bepaalde] islamitische culturen gevoelig of is zelfs niet toegestaan [is haram].

Of wat er gebeurt op het moment dat in de etalage van de winkel een jack met daarop een geborduurd oog tentoongesteld wordt. Dat wordt gezien als een symbool van de duivel. Daarmee is die plek voor een deel van de islamitische gemeenschap geen 'goede' plek. Dit heeft een negatieve invloed op de beeldvorming over deze plek binnen deze gemeenschap.

Een ander voorbeeld: hoe reageer je op momenten van rouw? Bij een auto-ongeluk zijn drie jongeren uit Tilburg Noord om het leven gekomen. Een herdenking met bloemen, dat mag niet, dat is een belediging volgens een deel van de islamitische geloofsgemeenschap. Anderen uit dezelfde geloofsgemeenschap snappen daar niks van. *'Het is dan zaak dat je niet wegloopt, maar dat je blijft, in gesprek gaat. Dat vraagt om duurzame aanwezigheid.'* Met elkaar in gesprek gaan, elkaar laten weten er voor elkaar te willen zijn, zonder de ander met jouw beste bedoelingen tegen je in het harnas te jagen, vraagt om elkaar [leren] vertrouwen.

Uit de interviews met ForwArt partners springen drie benodigde onderdelen in het werken aan vertrouwen in het oog: luisteren, present zijn en ontmoeten en verbinden.

Luisteren

'Want jongeren kunnen het soms ook op een lompe manier zeggen, maar dat je ze wel altijd blijft horen en zien en het meeneemt.'

'Ik zie je, ik hoor je, ik weet dat dit er ook allemaal speelt en ik breng je daarmee in contact, ik leg verbindingen en ik neem je mee eigenlijk, maar ik weet ook dat je het op een gegeven moment een keer moet loslaten. Het is niet eindeloos bij de hand meenemen.'

Present zijn

'Je moet er eerst zijn'

'Dus niet de jongeren betrekken bij wat wij doen, maar nee, door aan te sluiten op de leefwereld van de jongeren, dat is op straat, inzetten op straatwerk en niet alleen omdat er overlast is of er hangt hier ergens een groepje, nee, omdat wij geïnteresseerd zijn, wie ben je en wat doen jullie hier.'

Ontmoeten en verbinden

'De verbinding ligt nu in een-op-eentjes, maar het is niet een verbonden netwerk. Er is niet een luisterend oor naar de wijk. Het gaat eigenlijk alleen maar om de partijen zelf, dus ik denk dat wij heel graag die verbindingen met de partners weer zouden willen. Veel sterker en daarmee ons ondergeschikt aan de wijk durven op te stellen, met z'n allen, dus dat wij echt goed luisteren van oké, dat is de behoefte.'

'Eigenlijk door bestaande netwerken, die nog niet goed met elkaar verbonden zijn, door daar nieuwe verbindingen tussen te leggen, je open te stellen voor de ander, je open te stellen voor de wijk, ontstaat een nieuwe beweging.'

3. (TALENT)ONTWIKKELING STIMULEREN: TOERUSTEN EN INSPIREREN

Een van de centrale thema's van ForwArt, als het gaat om wat dóen partners om wat zij nastreven te laten werken, is samen te vatten onder de noemer het stimuleren van [talent]ontwikkeling. Daarvoor wordt vooral, maar niet alleen, kunst en cultuur ingezet. De inzet van kunst en cultuur neemt verschillende gedaante aan en is ook het onderdeel waaronder verreweg de meeste concrete aanpakken en projecten van ForwArt zijn te scharen. Partners geven er naar gelang hun achtergrond op uiteenlopende wijze invulling aan. Bovendien, de aanpak ontwikkelt zich al werkenderwijs. Twee richtingen tekenen zich daarbij af: enerzijds toerusten, in de vorm van [kunst]educatie of een ambacht leren en anderzijds het inspireren en ondersteunen van bewustwording van de eigen mogelijkheden en daarmee het bevorderen van emancipatie.

- Toerusten [ambacht, educatie]

Via ForwArt kunnen jongeren kennis maken met verschillende aspecten van kunst, cultuur en creatieve vakgebieden op het terrein van bewegen, mode, theater en journalistiek. Door het aanbieden van activiteiten kunnen jongeren nieuwe dingen leren die ze ergens anders niet kunnen leren. Er is de mogelijkheid voor jongeren om verschillende disciplines te ontdekken en hun talent ontwikkelen.

'Ik vind het natuurlijk een prachtig vak om jongeren mee in aanraking te laten komen.'

- Inspireren (bewustwording)

ForwArt partners willen met hun aanwezigheid vooral jongeren inspireren en iets aanreiken waarvan ze energie krijgen, waarmee zij zichzelf en de wereld om zich heen kunnen ontdekken. Zodat de mogelijkheid ontstaat om daarmee aan de slag te gaan en zichzelf verder te ontwikkelen.

'De kern is om jongeren laagdrempelige ervaringen op te laten doen die hen uitdagen om een stap verder te zetten, om hun wereld letterlijk en figuurlijk te verbreden. Dat je veel nieuwe indrukken, gedachten en mogelijkheden meebrengt.'

'Wat teweegbrengen. Wat in jonge mensen zit moet nog ongelooflijk tot wasdom komen en het kan zomaar richting geven. Jongeren iets meegeven of iets laten beleven, iets laten ontdekken waar ze aansluiting bij vinden.'

'Jongeren confronteren met nieuwe uitingsvormen waar ze zelf actief mee aan de slag zouden kunnen.'

'Mensen in beweging brengen, letterlijk en figuurlijk. Iets doen waar je energie van krijgt, waarin je elkaar ontmoet, verbindingen legt en dat kan leiden tot allerlei andere zaken.'

'We moeten die kachel zijn om ze die creativiteit, die bron van inspiratie te bieden.'

Tegelijkertijd wordt ook duidelijk dat de verschillende aspecten van kunst en cultuur (het vakmanschap en het inspireren) niet los van elkaar gezien kunnen en hoeven worden:

Om de ogenschijnlijke tegenstelling tussen enerzijds het artistieke, kunstzinnige en anderzijds het 'nuttigheidsprincipe' (zoals opleiding, stage, werk) te overbruggen, helpt het om waarden zoals verbeelding, nieuwsgierigheid en ontmoeten als manifestaties van kunst en cultuur te zien. Dan lijken zaken als een mooi ontwerp maken of een vak leren geen gescheiden werkelijkheden maar allebei een uiting van de brede opvatting van kunst en cultuur. (Leersessie #3)

4. ONDERLINGE SAMENWERKING

Samenwerken is een voor de hand liggend en belangrijk mechanisme voor alle ForwArt partners. De onderlinge samenwerking neemt uiteenlopende gedaanten aan en vindt plaats op verschillende niveaus. Terwijl alle ForwArt partners aanvankelijk vooral gefocust lijken op de eigen taak en bijdragen, werken de ForwArt partners in de loop van het eerste jaar steeds meer samen. Het besef dat als je wilt vernieuwen, je langdurig moet samenwerken, lijkt steeds meer te worden onderkend. De driejarige looptijd van ForwArt is dan ook een periode waarin geïnvesteerd wordt in nieuwe samenwerkingsvormen. In potentie wordt daarmee ook een basis gelegd voor onderlinge betrokkenheid op Tilburg Noord op de langere termijn.

'Vanaf dat moment hebben wij gezegd: we weten niet wat het gaat worden, we weten niet hoe het gaat worden, maar we gaan samen die verkenning doen.'

In de eerste periode van ForwArt is tijd nodig gebleken om de onderlinge samenwerking tot ontwikkeling te laten komen. Een aantal partners werkten van oudsher met elkaar samen, maar een groot deel van de partners is nieuw voor elkaar.

'Het is eigenlijk gewoon dat het de tijd nodig heeft. Ik zie nu pas een soort verdieping ontstaan. In de samenwerking of in het elkaar zien. We beginnen te zien wat we aan elkaar kunnen hebben. Pas nu denk ik dat het een beetje gaat komen.'

Bij meerdere partners ontstaat de behoefte om elkaar beter te leren kennen, aan 'echt' en meer samen optrekken.

'Wij begrijpen de andere kant niet altijd. Het ligt niet altijd aan de andere kant, het ligt ook aan ons. We moeten het met elkaar doen, maar daarvoor moet je goed samen optrekken en dat mis ik af en toe, écht samen optrekken.'

'Want ik kom echt over als een suf iemand, als ik zeg ik hoor bij ForwArt maar ik weet niet wat de rest doet. Vind ik ook een gemiste kans want als ik iemand spreek, kan ik ze ook niet in contact brengen met anderen.'

'Van elkaar leren, dat moet echt met de voeten in de klei. We moeten gewoon stoeien en vechten met elkaar. Het allerbelangrijkste: het moet schuren, want dan weet je dat je ergens mee bezig bent met elkaar, maar het moet wel het liefst schuren op die werkvloer en geef hun de ruimte.'

Intermezzo: koffieochtend Verdiplein

In de zomer van 2021 is het initiatief voor een informele koffieochtend ontstaan. Om de twee weken op donderdagochtend tussen half 9 en half 10 een uurtje in de winkel op het Verdiplein om elkaar te ontmoeten en van elkaars werkzaamheden op de hoogte te raken. Deze koffieochtenden hebben vijf keer plaatsgevonden. Daar waren vaak dezelfde mensen aanwezig. Het waren geanimeerde ochtenden, maar zijn niet van vaste waarde geworden om het informele contact tussen te partners te bevorderen.

'Zo'n koffieochtend om half negen is heel leuk, maar ik denk dat dat juist 's middags om 4 uur, iets meer jongeren erbij en verschillende partners vanuit de uitvoering, geef die gewoon lekker de ruimte om samen thee of koffie te drinken. Dat we elkaar ook echt zien en dat we echt met elkaar spreken, daar begint het volgens mij mee.'

Een aantal specifieke in het oog springende aspecten van samenwerken lichten we op de volgende pagina's uit en toe.

- Bestaande en nieuwe samenwerkingen

Een aantal ForwArt partners werken ook al eerder, voordat ForwArt van start is gegaan, samen in Tilburg Noord. Het zijn de organisaties die regulier actief zijn in Tilburg Noord zoals de gemeente, WonenBreborg, jongerenwerk en politie. Tussen bijvoorbeeld jongerenwerk en politie is doordat zij beiden betrokken zijn in ForwArt, een veel intensievere samenwerking ontstaan.

Partijen die voorheen niet met elkaar samenwerkten, daar ontstaan nieuwe ideeën en initiatieven. Een van de gesprekspartners geeft aan dat de creatieve denkers een welkome toevoeging zijn. Tegelijkertijd is er de vraag of het genoeg is en of het ook daadwerkelijk iets oplevert voor de jongeren en de wijk.

'Er zijn nieuwe samenwerkingen uitgekomen. Dat heeft echt wel te maken met de ForwArt beweging. Anders zouden we nu niet intensief met WonenBreborg samenwerken of met het Zuidelijk Toneel. Dus dat vind ik wel heel nice. Alleen het is vooral, je bent bijna alleen met elkaar bezig en eigenlijk niet, helaas, met wat we kunnen doen voor de buurt.'

'Het verschil maken voor individuele jongeren in Noord, dat vraagt wel echt een, misschien op een andere manier nog intensievere samenwerking dan nu denk ik.'

En dat samenwerken blijft niet beperkt tot de ForwArt partners onderling. Gaandeweg de eerste periode van ForwArt is samenwerking (beginnen) ontstaan met andere organisaties en partijen in de wijk.]. Deze relaties zijn ontstaan tussen organisaties en georganiseerde jongeren en bewoners. Op de (aard van de) contacten met de jongeren en bewoners die niet georganiseerd zijn is nog minder zicht. Dit heeft bijvoorbeeld betrekking op de deelnemers aan concrete activiteiten, zoals de kinderen (en hun ouders) die in gymzaal komen bij Corpo Máquina, de jonge vrouwen van The Scene, jongeren die via R-Newt in beeld zijn, studenten van ROC-mode die stagelopen bij Fashion Clash en in de wijk wonen, de jongeren en gezinnen waarmee de politie contact heeft, de bewoners en jongeren waarmee ACT! contact heeft rondom de Mascagnistraat (een ander doorbraak initiatief in Tilburg Noord), de bewonerscontacten van WonenBreborg via de woonconsulenten etc. Dit netwerk en welke betekenis ForwArt daarin voor jongeren heeft, is onderwerp van ForwArt onderzoek dat in 2022 plaats vindt.

Intermezzo: The Scene

Een betekenisvolle samenwerking is ontstaan tussen jongerenwerk en Het Zuidelijk Toneel (HZT). Een jonge vrouw uit de wijk heeft stagegelopen bij jongerenwerk. Ze maakt deel uit van de Marokkaanse gemeenschap in Tilburg Noord en kent veel gezinnen. Ze ontwikkelt zich tot een belangrijke schakel in het initiatief dat is ontstaan vanuit de constatering dat voor meiden in Tilburg Noord weinig te doen is. Er is geen plek waar zij kunnen samenkomen in een voor hen veilige setting. HZT heeft dit gegeven aangegrepen om te verkennen of ze zoiets zouden kunnen realiseren. Onder de naam The Scene is dit initiatief zich gaan ontwikkelen.

Aanvankelijk heeft The Scene geen eigen plek. Verkend wordt of ruimte aan de Mascagnistraat (gebruikt door een ander doorbraak initiatief in Tilburg Noord) beschikbaar is. Dit blijkt niet haalbaar. Begin 2021 gaan ze gebruik maken van de ruimte van het jongerenwerk in het >

> wijkcentrum. Hoewel jongerenwerk ook partner is van ForwArt, moet The Scene huur betalen om gebruik te kunnen maken van deze ruimte. Na de zomer van 2021 neemt The Scene haar intrek in de winkel aan het Verdiplein. Het is even zoeken naar hoe dit een vertrouwde en veilige plek voor de jonge vrouwen kan worden. Bijvoorbeeld gordijnen voor de ramen kunnen sluiten, speelt daarbij een rol. Daar zorgt Fashion Clash - de anderen gebruiker van de winkel - voor.

De groep komt er wekelijks bij elkaar, waarbij altijd begonnen wordt met een maaltijd. Deze maaltijd wordt - tegen betaling - altijd verzorgd door een van de moeders uit het netwerk van de jonge vrouwen. Om de week vindt een workshop plaats, waar de vrouwen kunnen kennismaken met verschillende culturele (uitings-)vormen zoals *spoken word*, schilderen, styling en fotografie. Het zijn succesvolle avonden waaraan via via steeds meer jonge vrouwen deelnemen. De ervaring leert dat de vraag om je aan te melden voor de avonden niet werkt. De vrijblijvendheid van spontaan kunnen aanhaken blijkt belangrijk. In de loop van de tijd ontstaat een min of meer vaste groep van jonge vrouwen. Met daaromheen een groep jonge vrouwen die dan eens aanhaken en dan weer afhaken. Om soms later opnieuw aan te haken.

- Partijen die gemist zijn of gemist worden

Van een aantal partijen vragen gesprekspartners zich af of zij niet ook betrokken zouden moeten zijn bij ForwArt. Genoemd zijn bijvoorbeeld Urban/ Hall of Fame en O13. Maar ook samenwerking met partijen in de wijk zoals buurtsport, scholen (basisonderwijs en voortgezet onderwijs) ligt voor sommigen voor de hand in het licht van werken aan perspectieven voor jongeren door middel van kunst en cultuur.

Al werkenderwijs ontstaan dan ook samenwerkingen met andere partijen die niet formeel onderdeel zijn van ForwArt. Door aan de slag te zijn, ontstaat zicht op wat nodig is en daar ontstaan dingen, daar worden initiatieven genomen. Ze zijn niet van tevoren bedacht. De samenwerking met basisscholen bijvoorbeeld, komt via Corpo Máquina (gymzaal Sibeliusstraat), de politie (EPJO) en HZT (voorstelling De Koning Eet...!) tot stand. Ook met de nabijgelegen voetbalvereniging Willem II (amateurs) is toenadering ontstaan. Via Omroep Tilburg is samenwerking met de Cobbenhagenmavo ontstaan en vanuit Corpo Máquina wordt in samenspraak met de politie toenadering gezocht tot bureau Halt en de reclassering. Ook de contacten die ontstaan met 'losse' jongeren in de wijk leiden tot nieuwe initiatieven, zoals het kinderpersbureau.

[Meer] samenwerking met organisaties van bewoners en jongeren zelf, zoals islamitische verenigingen, zou volgens sommige gesprekspartners gepast en nodig zijn. Hoewel daar contacten mee zijn, zijn deze incidenteel van karakter.

- Ongebruikelijke samenwerking met voormalig criminelen

Binnen ForwArt is contact en samenwerking ontstaan met een aantal voormalige criminelen. Dit heeft aanvankelijk vraagtekens opgeroepen. Hoewel het contact met een van de jongens tot stand is gekomen via een gemeenteambtenaar, is een collega ambtenaar kritisch en zegt dat 'de' gemeente niet geassocieerd wil worden met deze samenwerking. De jongen is ook bekend met jongerenwerk en heeft daar een vrijwilligerstraject gedaan. Hij heeft een paar jaar vastgezeten en wil nu jongeren behoeden het criminele pad op te gaan. De projectleider arrangeert een driegesprek met een van de jeugdagenten in Tilburg Noord

die hem ook goed kent. In dat gesprek is duidelijk geworden dat er geen bezwaren zijn om met deze jongen in zee gaan. Deze samenwerking loopt.

Daarnaast is contact ontstaan met twee andere voormalig criminelen uit Tilburg Noord. Zij hebben allebei gastlessen verzorgt voor studenten van de ROC-opleiding Orde en Veiligheid. De politie is daarbij ook betrokken. Deze samenwerking wordt op incidentele basis voortgezet, in overleg tussen het ROC, politie en de jongens.

Intermezzo: eerdere samenwerking ex delinquenten en danseressen

Corpo Máquina heeft, voordat ForwArt van start ging, een project uitgevoerd met vijf ex delinquente jonge mannen en 5 danseressen van de Fontys dansopleiding. Zij vertellen daarover:

'De verhalen van die danseressen wat het met hen deed die eerste ontmoeting met de boys, de verhalen van die boys wat het met hen deed om met vijf vrouwen te mogen dansen en vast te mogen houden en te spelen. Alle oordelen daaromheen vielen weg. Ze waren in de studio, prachtig om te zien. Het is gewoon de basis waarmee we aan het werken zijn, het is more celebrating what's there, than work with the idea that it is not there. Je staat zo in the problem, just take the problem away. We hebben niet één keer een gesprek gehad: ja jongens, we weten, jullie zijn niet gewend aan jonge dames, pas op, respectvol omgaan, then you set it up. Zo groot is dat, je geeft het dan niet de kans to be that they are, oh, ik ben er al. Je bepaalt dat al voor hen. Dan gebeurt er niks, als je daar mee begint.'

5. ORGANISCH EN CONTEXT GEDREVEN WERKEN

In de manieren van [samen]werken komt een organisch en sterk context gedreven manier van werken naar voren. Culturele partners zijn hier meer vertrouwd mee, bij andere partners zijn deze behoefte en pogingen ook zichtbaar. Dit verhoudt zich regelmatig op een ingewikkelde manier tot de dominante principes binnen de gevestigde organisaties van waaruit zij werken.

Het vraagt iets van degenen die met kinderen en jongeren werken, namelijk vertrekken vanuit wie en wat er al is. En niet om het nastreven van iets dat door jou bedacht is:

'Je moet de mensen benaderen niet als incomplete, maar als complete, want dan kunnen dingen verder ontwikkelen. Dus als we gaan werken met de kinderen, ik zie niet de kinderen als: oh ja, maar als ze dit doen en dat leren, misschien kunnen ze dan iets. Want ik zie, ja ze zijn er, dat is het, that is good as it gets. Ze zijn compleet, ze zijn perfect, that is what they teach you, right there, that is what they have to share en dat is compleet op zichzelf.'

Culturele partners zeggen hierover:

'We geloven heel erg in een live time commitment. Met mensen werken, je weet nooit hoe dat loopt. Misschien begin je als een performer, maar dan ga je zelf dingen bedenken, zelf dingen doen. Het is nooit een einde, hier begint het.'

‘De droom is ook, stel dat een aantal ouders, een politieagent, een aantal jongeren en een muzikant elkaar daar in de omgeving ontmoet, elkaar daar vinden, willen samen een project bedenken, dat kan. Misschien gaan ze iets schrijven, misschien gaan ze een flyer ontwerpen voor de wijk, misschien een album maken of ... Je ziet dat dat mogelijk is als je het klein houdt. Hier gaat het om, als je gaat dan zie je dat het mogelijk is. We zagen het gebeuren.’

‘Wat het oplevert, dat hebben we van tevoren niet altijd bedacht.’

Intermezzo: theater in Noord

Een jonge theatermaker betrokken vanuit Het Zuidelijk Toneel, verkent vanaf het begin van ForwArt verschillende mogelijkheden om met jongeren van Tilburg Noord aan de slag te gaan. Hij is opgegroeid in Tilburg Noord en tegenwoordig woonachtig in Gent (België) vanwege de theateropleiding die hij daar volgde. Hij woont ook weer perioden deels in Tilburg Noord, in een van de door WonenBreborg beschikbaar gestelde residenties voor kunstenaars, om er vanuit ForwArt invulling te geven aan het maken van theater. Hij gaat in gesprek met oud klasgenoten en interviewt ze om erachter te komen wat er van hen geworden is. De meesten blijken uit Noord vertrokken en ‘goed’ terechtgekomen. Hij heeft contact gehad met een groep Somalische jongens, via R-Newt. Aanvankelijk met het idee een Top Boy¹⁹-achtige productie te maken in Tilburg Noord. Ook heeft hij gesproken met verschillende ex-criminele jongeren om te verkennen wat ze samen zouden kunnen doen voor en met Noord.

‘De associatie tussen jongeren en geweld, dat ik daar iets mee wil (maken), dat is ook maar idee dat in mijn hoofd zit.’

Hij ondervindt de beperkingen van niet permanent in de wijk te kunnen zijn om vandaaruit iets te laten ontstaan in de wijk.

‘Het contrast tussen het gesprek met de mensen van organisaties en met de jongeren dat is zo enorm. Die twee werelden lopen zo uiteen, die kunnen bijna niet samenkomen.’

Uiteindelijk maakt de theatermaker een jeugdvoorstelling. Deze voorstelling vindt plaats in het voorjaar van 2022 in een circustent in het Ypelaerpark en op een aantal basisscholen in de wijk:

‘Het thema van deze voorstelling is de kloof tussen arm en rijk en wie de macht heeft. Het stuk weerspiegelt op een toegankelijke manier maatschappelijke bewegingen die ook in Tilburg Noord dagelijks gevoeld worden. Serieuze thema’s in een voorstelling waarin ook veel te lachen gaat zijn.’²⁰

Veel van de hierboven besproken werkwijzen en mechanismen lijken voor de hand te liggen. Zaken waarvan snel gezegd wordt: ‘dat doen we toch allang’. Ze zijn allemaal benoemd als gewenste manieren van werken en mechanismen aan de hand waarvan gewerkt wordt aan het realiseren van de ambities. Het tweede deel van het onderzoek richt zich in beeld brengen van hoe deze [beoogde] werkwijzen in de praktijk hebben uitgepakt.

¹⁹ Top Boy (2011 en 2019) is een serie die zich afspeelt in een fictieve buitenwijk van Oost-Londen. De serie geeft een waarheidsgetrouw beeld van de rauwe realiteit van opgroeien in een wijk waar armoede en criminaliteit nauw zijn verweven en legt allerhande sociaal-maatschappelijke problemen bloot aan de hand van verhalen en gebeurtenissen van de inwoners van deze wijk.

²⁰ Tekst ontleend aan: <https://www.hzt.nl/speelt/de-koning-eet>

FACTOREN VAN INVLOED OP DE WERKING VAN FORWART: DE CONTEXT

In termen van *Realist Evaluation* vormen de factoren die de werking beïnvloeden, de context. Deze context is bovendien ook steeds in verandering. Deze veranderingen in de context zijn op hun beurt van invloed op zowel de mechanismen als op het wel of niet behalen van doelen. Corona is daar een goed voorbeeld van. Maar ook andere onrust of ontwikkelingen in de wijk, bij de gemeente, bij ForwArt-partners, bij groepen/ individuele jongeren. Dit kunnen factoren zijn op individueel, maatschappelijk en institutioneel niveau. De vier meest in het oog springende contextfactoren rondom ForwArt, zijn vooral maatschappelijk en institutioneel van aard:

- **De sociale context in Tilburg Noord:** de [onvoldoende] gekende sociale structuren, de [verborgen] problematiek en de negatieve beeldvorming.
- **De 'institutionele drukte'** in Tilburg Noord, waaronder PACT en de diverse [andere] doorbraakinitiatieven, maar ook bijvoorbeeld ILA, Dichtbij Teams, jongerentafels, de Wijkalliantie en de fysieke gebiedsontwikkeling onder aanvoering van de zogenoemde tripartite [gemeente, woningcorporatie en ontwikkelaar].
- **De tijdelijkheid** van ForwArt, inclusief het moeten 'leveren' van deliverables binnen drie jaar, in het proces van lange adem waar de ambities van ForwArt om vragen. Transformatie en gebiedsontwikkeling vraagt om investeringen gedurende minstens een generatie, 20 jaar.
- **Corona.** De pandemie en daarmee gepaard gaande maatregelen hebben vanaf de start van ForwArt grote invloed gehad op de [openbare] leven van veel mensen en daarmee op het functioneren van de maatschappij.

Sociale context in Tilburg Noord

Tilburg Noord kenmerkt zich door een grote diversiteit in culturele achtergronden van bewoners. Daarnaast is sprake van sociale problematiek²¹ die niet altijd even zichtbaar is. Bovendien heeft de wijk te kampen met negatieve beeldvorming. Deze observaties, zijn observaties 'van buitenaf'. De sociale structuren in Tilburg Noord zoals deze worden beleefd door de mensen zelf, zijn veel minder gekend. Onderlinge verhoudingen, de contacten tussen de jongeren en de [culturele] gemeenschappen waar zij onderdeel van uitmaken, tussen oud en jong, tussen gemeenschappen met uiteenlopende culturele achtergronden, daar is beperkt zicht op.

Er is een belangrijke wisselwerking tussen het individu en collectief/ gemeenschap waar iemand [wel of geen] onderdeel van uitmaakt. Binnen de projecten van ForwArt wordt ook ondervonden wat de rol is van familie, vaders, moeders, broers en zussen, buurtgenoten, maar ook de invloed van peers. Allemaal van groot belang voor hoe jongeren zich ontwikkelen. Er bestaat een relatie tussen de ambities voor individuele ontwikkeling [zoals talentontwikkeling, weerstand bieden tegen criminele carrières] en het streven naar een betere kwaliteit van Tilburg Noord. Een cruciale schakel hiertussen vormt de community/ de gemeenschap.

Sociale structuren en culturele gebruiken zijn net zo divers als de achtergrond van bewoners en jongeren in Tilburg Noord. Vooral Stokhasselt kent een grote Islamitische gemeenschap. Hierbinnen zijn ook weer verschillen.

²¹ Zie Factsheet Tilburg Noord in cijfers

Vooral de partners die relatief nieuw zijn in Tilburg Noord ervaren een gesloten gemeenschap. Maar zij zien ook een hechte buurt, waar onderling veel wordt opgelost. Er is bij partners weinig kennis over wat de rol en invloed is van de (religieuze) gemeenschappen waarin jongeren opgroeien.

De sociale context in Tilburg Noord kenmerkt zich door een dominant masculien karakter. Er zijn weinig plekken waar meiden en jonge vrouwen kunnen samenkomen. De sociale controle door jongens en mannen op het Verdiplein wordt een aantal keer genoemd. Ook bij het (buiten) sporten in de wijk, voetballen bijvoorbeeld, zijn vaak de jongens dominant. Voor meiden zijn er weinig mogelijkheden.

Institutionele drukte in Tilburg Noord

In de aanloop naar ForwArt is al duidelijk geworden dat veel partijen actief zijn in Tilburg Noord om elk vanuit hun eigen invalshoek een bijdrage te leveren aan een beter Tilburg Noord. Onder meer PACT en de diverse (andere) doorbraakinitiatieven, maar ook ILA (intensieve leefbaarheidsaanpak), Dichtbij Teams, jongerentafels, de Wijkalliantie en de fysieke gebiedsontwikkeling onder aanvoering van de zogenoemde tripartite (gemeente, woningcorporatie en ontwikkelaar).

Een aantal van deze partijen zijn betrokken in ForwArt, maar al deze partijen maken ook onderdeel uit van andere netwerken in de wijk. En dan zijn er partijen die niet betrokken zijn in ForwArt maar vergelijkbare doelen hebben. Of tegengestelde doelen hebben, terwijl zij wel met hetzelfde gezin te maken hebben. Deze institutionele drukte speelt partners parten in hun contacten met jongeren en bewoners.

Uit de blik waarmee jongeren en bewoners naar ForwArt kijken, signaleren ForwArt partners dat de betrokkenheid van de politie bij ForwArt, sommige potentiële deelnemers afschrikt. Een kunst en cultuurproject, waar de politie bij betrokken is, dat doet wenkbrauwen fronsen.

Tijdelijkheid en lange adem: het spanningsveld tussen planmatig versus organisch werken

In de context waarin ForwArt tot stand is gekomen en de ambities waar ForwArt zich op richt, raken korte en lange termijnperspectieven verstrengelt. ForwArt geeft idealiter bestaande ontwikkelingen een impuls met de uiteindelijke bedoeling dat de activiteiten die plaats vinden in het kader van ForwArt bijdragen aan de continuïteit van de ontwikkeling van Tilburg Noord. Daarin laat zich het spanningsveld zien tussen planmatig (moeten) werken versus (de behoefte aan) organisch werken. Een proces van verkennen, onderzoeken, leren en innovatie is niet op voorhand voor drie jaar vast te leggen. ForwArt vormt een driejarige impuls voor de wijk. Een periode waarin zaadjes worden geplant die duurzame ontwikkeling mogelijk maken. Het creëren van een vruchtbare voedingsbodem is cruciaal om ervoor te zorgen dat hetgeen dat in gang is gezet na drie jaar niet stopt.

'Er is zowel geld om fysiek in deze dingen te investeren als in de programmering. We moeten ervoor zorgen dat die programmering daar staat na drie jaar, maar ook verder gedragen kan worden. Eigenlijk is het de bedoeling dat in die periode de duurzaamheid van die activiteiten ook wordt opgebouwd.'

Het nauwgezet vastleggen van prestaties en tijdspaden zoals in de projectaanvraag gebeurd is, staat op gespannen voet met hoe de uitvoering in praktijk gestalte krijgt. Hoewel de projectaanvraag voor een

enkele gesprekspartner voelt als in beton gegoten, is er tegelijkertijd ruimte om hierin aanpassingen te doen. Ook anderen signaleren dat de drang 'om te leveren' afdrijft van de bedoeling. Sommige dingen blijken achterhaald en vragen om een alternatief, zoals de plannen van de theatermaker. Andere dingen lopen anders of vertraging op, zoals de ontwikkeling van het open badges systeem²². Of nieuwe ontwikkelingen en kansen dienen zich aan die vooraf niet voorzien konden worden, laat staan gepland waren, zoals The Scene²³. Afwijken van het plan kan en gebeurt, maar vraagt om voortdurende argumentatie ter verantwoording aan UIA.

'Uiteindelijk ben ik op zoek naar vitalisering organisch ontstaat. En die vinkjes in Excel sheets helpen niet. Die fixeren alles. Wat gepland staat voor 2022, moet in het hokje 2022 plaatsvinden. Maar wat als jij nu een tentoonstelling moet maken en je hebt een halfjaar nodig om hem een stuk beter te krijgen? Of wat als je meer tijd nodig hebt om een groep te bereiken? Of er gebeurt van alles waarvan je denkt, dat moet ik incorporeren, ook al was het niet gepland? Dat vind ik zo moeilijk aan Excel sheets: je gaat alles vastzetten in hokjes, je gaat processen opknippen in tijd en prestaties. Dat is niet organisch.'

De behoefte in de praktijk van de uitvoering is de mogelijkheid om deze te laten voeden door wat zich aandient.

'In gesprek blijven, in de verbinding blijven en over vernieuwingen of nieuwe uitdagingen blijven nadenken. Zoveel mogelijk mensen daarbij betrekken, zodat je een constante stroom, dat er constant energie blijft rondgaan. En dat dat elkaar weer aansteekt. Op het moment dat het een beetje inzakt, dat er altijd mensen zijn die dan weer eventjes een vibe veroorzaken. Dan blijft die stroom gaan. En dat zou het mooiste zijn denk ik.'

Het brengt ook tijdsdruk met zich mee. En daarmee het risico dat het proces zich tegen ForwArt keert.

'Het proces moet in een paar jaar, want anders zijn we de subsidie kwijt. Het grondwerk, de fundering, daar kan je nog helemaal niks mee, maar voor ons is dat het allerbelangrijkste. En wat er dan precies allemaal gebouwd wordt, we will see. Dat is toch niet aan mij, ik ben niet de ruler die bepaalt. Ja, dat gebouw moet er komen. Dat bepaalt de wijk toch zelf wel even. En die arrogantie, die voelen wij wel vaak. Het wordt toch weer: jullie bedenken het, jullie zijn slim en jullie weten hoe het moet. Je bouwt er wellicht nog meer wantrouwen mee op.'

Corona

Een vierde factor die de werking van ForwArt deze eerste periode heeft beïnvloed, is de coronapandemie. De maatregelen die genomen zijn door de overheid om het virus in te dammen, maakten het in bepaalde perioden onmogelijk om elkaar te ontmoeten en om met groepen mensen bij elkaar te komen. Activiteiten zoals festivals hebben niet kunnen plaatsvinden, of in afgeslankte vorm (Zomeractiviteiten op het Belaveld). Desondanks hebben in perioden dat de situatie het heeft toegelaten, wel activiteiten plaatsgevonden zoals de Society Week van Corpo Máquina in de gymzaal en exposities in de winkel en op het NS-plein. Corona heeft het tempo waarin ontwikkelingen hebben plaatsgevonden getemperd.

²² Waarmee jongeren in de praktijk competenties kunnen ontwikkelen die erkent worden middels een badge

²³ Zie intermezzo The Scene, pag. 31

Corona heeft ook voor dilemma's gezorgd om bepaalde activiteiten wel of niet door te laten gaan. Maatregelen staan het niet toe, terwijl veel tijd en energie is gestoken in voorbereiding. Het vraagt om enorm veel flexibiliteit. Zoals een buurtbarbecue/ festival op het Belaveld (juli 2021).

Geconstateerd is dat er 'veel van elkaar valt te ontdekken'. Corona heeft dat bemoeilijkt, omdat elkaar ontmoeten niet altijd mogelijk of makkelijk was.

HET FORWART AMBITIEKADER²⁴

De vraag die tijdens dit onderdeel van het ForwArt onderzoek centraal heeft gestaan is:

***Op welke manier werken de projectpartners aan het realiseren van de doelen van ForwArt?
Hoe beogen zij welke verandering in gang te zetten?***

We visualiseren de inzichten uit de eerste anderhalf jaar ForwArt aan de hand van een zogeheten ambitiekader. Het geeft weer op welke manieren gewerkt wordt binnen ForwArt, welke ambities daarmee worden nagestreefd en op welke manier de context daarop van invloed is. We zijn ons ervan bewust dat het een veel complexere werkelijkheid tekortdoet. Het ambitiekader is slechts een kapstok, een manier om de complexe werkelijkheid enigszins inzichtelijk te maken. Bovendien is dit kader continu in beweging. Dit ambitiekader is dan ook bedoeld om met elkaar in gesprek te gaan en om met elkaar te leren van hoe gewerkt wordt en om te verkennen welke stappen in het vervolg gezet kunnen worden. Tijdens de reflectie op dit ambitiekader door projectpartners²⁵ is de behoefte aan het centraal stellen van de dynamiek benadrukt. Ook daar werd geconstateerd: een lineaire keten doet onvoldoende recht aan de werkelijkheid.

²⁴ Zie voor ambitiekader pag. 39 of apart document.

²⁵ Tijdens Leersessie #4 22 maart 2022. Het ambitiekader noemden we toen nog ontwikkelketen. Omdat de term 'keten' te zeer een lineair verband veronderstelt, hebben we gekozen voor de term ambitiekader.

AMBITIEKADER

Projecten/aanpakken <i>(volgende pag. voor verdere invulling)</i> Wat wordt gedaan om resultaat te boeken?	Mechanismen/werkwijzen Hoe worden resultaten geboekt?	Context waarbinnen ForwArt zich afspeelt Waardoor worden resultaten beïnvloed?	VOORWAARDELIJKE DOELEN Wat is nodig om resultaat te boeken?	SLEUTELDOELEN/AMBITIES Waarom moeten resultaten geboekt worden?
Kunst en Cultuur Aanpak fysieke omgeving Stem van jongeren Preventie ondermijning	Aansluiting vinden bij jongeren en de wijk Werken vanuit vertrouwen door: luisteren, present zijn, ontmoeten en verbinden [Talent]ontwikkeling jongeren door: toerusten [ambacht/educatie] inspireren [bewustwording] Samenwerken Organisch en context-gedreven werken Ruimte creëren	Sociale context Tilburg Noord: problematiek en neg beeldvorming, [niet gekende] Sociale structuren Institutionele drukte in de wijk Tijdelijkheid en format ForwArt [deliverables] Corona	Vitalisering en verhogen kwaliteit TN (omgeving/ verrijken culturele infrastructuur/ ecosysteem) Positieve beeldvorming bevorderen Beweging in systeem brengen, meer ontvankelijkheid en aansluiting bij de wijk en jongeren	Beter toekomstperspectief en ontplooiingskansen voor jongeren Jongeren voelen zich gehoord en gezien <ul style="list-style-type: none"> ▪ Erkenning identiteit ▪ Agency Terugdringen ondermijning en criminaliteit onder jongeren <i>Closing the gap, betere dienstverlening, meer vertrouwen tussen bewoners en organisaties</i>

DEEL 3 REFLECTIES NA ANDERHALF JAAR FORWART

In deel 2 is duidelijk geworden op welke manier ForwArt wil werken aan transitie en welke doelen de partners daarbij nastreven. Via het ambitiekader hebben we gepoogd inzicht te bieden in de complexiteit aan doelen en werkwijzen en welke factoren daarop van invloed zijn. In dit derde gedeelte volgt een reflectie op de bevindingen van anderhalf jaar ForwArt. Er laten zich een aantal spanningsvelden en aandachtpunten zien voor het vervolg. Wat het meest in het oog springt, laat zich samennemen in de volgende drie thema's:

1. Complexiteit in doelen en (on)gedeelde richtinggevende principes
2. Voor wie en van wie is ForwArt
3. Reflecties op onderzoek doen naar innovatie

Dit derde deel sluit af met een doorkijkje naar onderzoek dat plaatsvindt gedurende de resterende looptijd van ForwArt [tot en met juli 2023].

1 COMPLEXITEIT IN DOELEN EN (ON)GEDEELDE RICHTINGGEVENDE PRINCIPES

ForwArt kenmerkt zich door een grote mate van complexiteit. Er is sprake van uiteenlopende ambities en werkwijzen. Het ambitiekader geeft aan deze complexiteit enige ordening, samenhang en richting. Dit is echter modelmatig. In de praktijk zijn verschillende narratieven te onderscheiden van wat ForwArt is: over ForwArt zijn verschillende verhalen te vertellen.

- ForwArt werkt aan sociale transformatie van Tilburg Noord
- ForwArt richt zich op het ontwikkelen van een cultureel ecosysteem
- ForwArt biedt podium aan talenten
- ForwArt wil bijdragen aan positieve beeldvorming over Tilburg Noord
- ForwArt draagt bij aan gelijke kansen en een beter toekomstperspectief voor jongeren door de inzet van kunst en cultuur
- ForwArt wil de kloof tussen jongeren/bewoners en publieke organisaties verkleinen
- ForwArt streeft naar het terugdringen van ondermijning en criminaliteit door de inzet van kunst en cultuur
- ForwArt werkt aan het zichtbaar maken van diversiteit en identiteit van Tilburg Noord
- ForwArt wil van de wijk zijn/ agency ligt bij jongeren in de wijk

ForwArt is daarmee ogenschijnlijk niet een coherent geheel, maar een lappendeken van partijen en activiteiten. De ForwArt partners zijn er elk op hun eigen manier mee aan de slag. *'Apart aan iets gezamenlijks werken'*, daar zit mogelijk frictie in. *'Als eilanden in dezelfde zee, die langzaam naar elkaar toedrijven, maar hun zelfstandigheid bewaren en bewaken'*. Tegelijkertijd ontstaan hierdoor al werkenderwijs wel contacten [ook buiten ForwArt] en dwarsverbanden die leiden tot nieuwe initiatieven. 1000 bloemen

laten bloeien biedt veel ruimte en past bij de innovatie die wordt nagestreefd. Dit draagt het risico in zich, dat ongerichtheid ontstaat. En het voor niemand meer duidelijk is waar ForwArt over gaat.

Tegelijkertijd gaat het niet om ForwArt. Het gaat om de activiteiten en de werkwijzen die in het kader van ForwArt worden ontwikkeld. Die beogen opbrengsten te hebben, beogen de impuls te bieden, het vliegwiel te zijn voor ontwikkelingen die ten goede komen aan Tilburg Noord en ook blijven doorgaan als ForwArt er niet meer is.

Sterke(re), gedeelde richtinggevende principes die breed gedragen zijn, voorkomen dat de bedoeling buiten beeld raakt. Deze ankerpunten draagt ForwArt in zich - dat zijn namelijk de met elkaar gedeelde ambities en manieren van werken. Deze zijn echter weinig expliciet. In de uitvoering zijn het daarom (nog) geen leidende principes. Het afwegingskader dat de partijen hanteren om iets wel te doen, anders of niet te doen wordt individueel bepaald en niet getoetst aan gedeelde richting gevende principes: is dit in lijn met onze gezamenlijke stip op de horizon?

De leest waarop ForwArt geschoeid is, is het transitie denken²⁶. Deze zienswijze ligt ten grondslag aan de Tilburgse PACT beweging en daarmee ook aan de daarmee verbonden doorbraakinitiatieven - waarvan ForwArt er één is. In de wijkarena [een serie gesprekken van organisaties met de wijk in 2019] is mede de kiem gelegd voor wat later ForwArt zou worden. Een van de uitgangspunten die is voortgekomen uit deze wijkarena is dat de wijk opdrachtgever is van het verbeteren van het leefklimaat. Momenteel is ook landelijk volop aandacht voor hoe bewoners een sturende rol kunnen spelen in de nieuwe wijkaanpak²⁷. En wat dit betekent voor betrokken wijkpartners, professioneel, uitvoerend en bestuurlijk.

De wijkarena heeft geresulteerd in een kompas dat als afwegingskader hernomen zou kunnen worden. Zijn de centrale waarden die destijds omarmt zijn - place-to-be, ontmoeten, power of the people, stabiliteit -, in de uitvoering nog steeds leidend? Of zijn ze op onderdelen aan herziening toe? Of is het nodig ze opnieuw in herinnering te brengen, met het oog waarop en op welke manier hebben partijen - professionals en bewoners - destijds met elkaar afgesproken met elkaar te willen werken aan een beter Tilburg Noord?

Of bieden onderdelen uit het ambitiekader²⁸ houvast als richtinggevende principes? Bijvoorbeeld (enkele) mechanismen en werkwijzen die partijen omarmen? Een aantal daarvan komt overigens ook terug in het bovenstaande kompas.

2 VOOR EN VAN WIE IS FORWARD?

Institutioneel vertrekpunt

Hoewel de kiem voor ForwArt - zoals gezegd - mede is gelegd tijdens het in gesprek zijn met de wijk, heeft ForwArt uiteindelijk een institutioneel vertrekpunt. De ambities van ForwArt hebben alles te maken met een beter toekomstperspectief voor jongeren waarbij onder meer het streven is dat zij meer agency ervaren. Hiernaar handelen blijkt een lastige opgave. Bij wie ligt het eigenaarschap van wat er gebeurt?

²⁶ Loorbach et al [2017].

²⁷ Zie ook 'Het manifest van een succesvolle wijkaanpak', <https://wijkwijzer.org/actueel/nieuws/manifest-voor-een-succesvolle-wijkaanpak>

²⁸ Zie voor ambitiekader pag. 39 of apart document.

Van wie is de plek? En wie beslist daarover? Het zijn toch vaak partijen die jongeren laten participeren in wat zij aanbieden, in plaats van dat de partijen zich openstellen voor jongeren, ze opzoeken om te luisteren naar wat hen bezighoudt en te verkennen hoe zij daar als (professionele) partij ondersteunend aan kunnen zijn. Tegelijkertijd zien we binnen ForwArt een paar voorbeelden waarbij dit laatste zeker in ontwikkeling is. Dat wil niet zeggen dat 'iets aanbieden' niet waardevol zou zijn. De manier wáarop iets aangeboden wordt, kan verschil maken. Problematisch kan het wel worden als je zégt dat ForwArt van en voor jongeren is terwijl de praktijk toch vooral aanbodgericht is. Het spanningsveld tussen 'iets willen toevoegen' en een ontwikkeling 'van de wijk laten zijn' laat zich hier voelen.

Institutionele partijen, zowel de publieke als de culturele partners, werken in de ruimte van bewoners, van jongeren. Een manier om te reflecteren op hoe je je beweegt in deze citizens' space is om na te gaan op welke manier je je als publieke of culturele partij verhoudt tot de gemeenschap waarmee en waarin je werkt. Het onderstaande model biedt zowel een reflectie- als een verklaringskader voor spanningen die in het ontwikkelproces van ForwArt zichtbaar worden.

Working in citizen's space (Russell, 2020)

De relatie tussen bewoners en het systeem/ de professionals, kan vier gedaanten aannemen:

To: alles dat gedaan wordt, is aan ons en zonder ons (medisch model). De specialist weet wat nodig is, is expert. Doet hooguit een behoeftepeiling om volgens daar zijn expertise op in te zetten. Dat wat gebeurt overkomt de mensen.

For: alles dat gedaan wordt, wordt gedaan voor ons zonder ons (charity, liefdadigheidsmodel). Mensen participeren in of maken gebruik van initiatieven van professionals, zonder betrokken te zijn bij de opzet daarvan.

With: niets gebeurt voor ons zonder ons (sociaal model, advocacy, co-design, -productie, asset based approach). Mensen werken samen met professionals.

By: alles wat gebeurt wordt gedaan en geleid door ons (asset based community development). Mensen hebben zelf de leiding en schakelen daarbij zo nodig professionals in. Het eigenaarschap ligt bij de mensen en niet bij de professionals. Professionals hebben wel een rol, maar de regie ligt bij de mensen.

Een van de ambities van ForwArt is om de beweging van de jongeren, voor de jongeren te laten zijn, zodat zij meer *agency* ervaren. Dit streven bevindt zich in de 'BY-ruimte'. Tegelijkertijd is er een ander deel in ForwArt dat iets wil toevoegen vanuit een bepaalde expertise en daarmee begeeft dat deel zich in de 'FOR-ruimte'. We zien ook activiteiten in de 'WITH-ruimte'. Daar verbindt de professional verschillende partijen met jongeren en bewoners en is er sprake van gezamenlijkheid in de uitvoering. Ook zien we dat initiatieven verschuiven van bijvoorbeeld 'FOR' naar 'WITH'.

Wat, bij bewoners en jongeren, verwarring kan oproepen is dat gezegd wordt actief te zijn in de 'BY-ruimte', maar dat je je feitelijk bevindt in de 'FOR-ruimte'. Dat roept vragen of zelfs weerstand op. Tegelijkertijd: niet alles hoeft in de 'BY-ruimte' te gebeuren, maar ben er wel helder over.

In de procesgang heeft het meteen in 'de doestand gaan' verhindert om in de eerste fase de tijd te nemen om contact te maken met de wijk. Het vinden van synergie met (de behoeftes in) de wijk heeft niet altijd vooropgestaan. Op den duur zijn aanpakken ontstaan die wel zo te werk gaan, bijvoorbeeld The Scene. De ontwikkeling van hoe de winkel aan het Verdiplein invulling krijgt, beweegt van 'BY' (we gooien de winkel open en zien wel wat ervan komt) naar 'FOR' (activiteiten van ForwArt, vooral Fashion Clash, neemt er haar intrek) naar 'WITH' (hoe kunnen we met elkaar en met de jongeren invulling geven aan deze plek).

Aan de hand van dit kwadrant laat zich ook de dynamiek van de ontwikkelingen rondom Ypelaerpark zien. In het proces van ontwerpen en ontwikkelen van het Ypelaerpark²⁹ zien we een combinatie van 'FOR' en 'WITH'. Aanvankelijk is voorbijgegaan aan het feit dat een aantal jaar geleden bewoners betrokken zijn geweest bij de herinrichting van het Ypelaerpark. Op het moment dat hen ter ore kwam dat er opnieuw plannen zijn voor het Ypelaerpark, waren zij (in eerste instanties onaangenaam) verrast. Ook het wijkcentrum is niet gekend in de eerste schetsplannen en waren niet op de hoogte van de nieuwe plannen.

'Wijkcentrum de Ypelaer. Die waren echt over het hoofd gezien in het plan. Die zaten er niet in. Terwijl zij staan midden in dat park, wat wij op de schop gaan nemen.'

Een van de onderdelen in het Ypelaerpark is de komst van een zogeheten Urban Factory. Een plek voor sport en cultuur, waarbij het de bedoeling is dat jongeren en bewoners ook zelf invulling gaan geven aan wat daar aan activiteiten gaat plaatsvinden. Daarnaast is het de bedoeling dat Corpo Máquina hier een permanente (oefen)plek krijgt. Het proces van ontwikkelen van deze Urban Factory gebeurt op een klassieke manier waarbij pas op een later moment inspraak wordt georganiseerd. Terwijl het ontwikkelen van de Mountable Sculptures met een meer interactief proces is gestart waarbij jongeren hebben kunnen meedenken met hoe deze bouwwerken eruit komen te zien en is gesproken over hoe zij daaraan zelf zouden kunnen meewerken. In het vervolg op deze eerste fase van ideeënvorming met jongeren, stuit de verdere ontwikkeling op uiteenlopende opvattingen van projectpartners over hoe dat proces verder in te richten.

Democratische legitimiteit

Het vraagt ook om reflectie op de legitimiteit van ForwArt: wie wil de beweging? Het vraagt om toewijding naar de wijk, op verschillende niveaus en dat is een zorgvuldig proces. Wanneer daarin organisatorische (systeem) weerstand sluipt, is voorzichtig opgebouwd vertrouwen zomaar weer geschaad. Waakzaamheid voor het gevaar je eigen weerstand te creëren is geboden. De angst is uitgesproken dat het risico bestaat dat 'we meer kwaad dan goed doen'.

Tegelijkertijd is er de vraag: moet het altijd van en door Noord? Dat hoeft niet hele tijd is het idee. Het is vooral in de dynamiek tussen de 'kwadranten' uit bovenstaand plaatje, waar ontwikkeling plaats vindt. Want hoe maak je ForwArt meer van de jongeren en (wanneer) moet dit überhaupt? Wie heeft wanneer welke agency? En hoe ziet de institutionele inzet in Tilburg Noord er idealiter uit? Hoe sluit je als institutionele partij

²⁹ it proces heeft een weerslag gekregen in het Stedenbouwkundig structuurontwerp Art Village Tilburg Noord [2021], een lijvig boek vol schetsen en referenties ter inspiratie. Een document zonder formele status, waarin allerlei ideeën zijn samengebracht voor de (ruimtelijke) ontwikkeling van Tilburg Noord waaronder het Ypelaerpark. Dit boek kan de bewoners de indruk geven dat deze plannen al verder gevorderd zijn dan dat in werkelijkheid het geval is.

aan bij de wijk en vice versa? ForwArt heeft de potentie om de spanningen die voortvloeien uit deze vragen aan het licht te brengen en productief te maken.

Werken in de 'BY-ruimte' betekent erkenning dat gemeenschappen - mensen, jongeren en hun onderlinge verbanden zelf - de basis vormen en het vertrekpunt zijn voor de ontwikkelingen in hun omgeving. Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan, maar binnen ForwArt zien we een aantal veelbelovende kiemen ontspruiten. Tegelijkertijd, of moeten we zeggen ondanks dat in de opzet en het 'format' van ForwArt weinig ruimte lijkt te zijn voor waarmee jongeren zelf aan de slag willen in hun wijk, om daarbij vervolgens de ondersteuning (van ForwArt partners) in te schakelen die nodig is. Om gedurende een bepaalde periode radicaal te kiezen voor een werkwijze die vertrekt vanuit de wijk en de jongeren die er wonen, lijkt vooralsnog moeilijk te realiseren. Gaan luisteren naar jongeren, wat houdt ze bezig, wat hebben ze nodig, en hoe zouden ze daar zelf aan kunnen en willen bijdragen en welke ondersteuning hebben ze daarbij nodig. En daaruit de initiatieven laten ontstaan. Dan voelen jongeren en bewoners zich gezien en gehoord. Ze hebben een stem en dan doet die stem ertoe. Het serieus nemen van deze stem vraagt om bescheidenheid en nederigheid van gevestigde partijen. En niet om projecten uitrollen over de wijk waarbij jongeren en bewoners binnen de kaders en beperkingen van 'het systeem', mogen meepraten en meedoen.

Het paradoxale is dat veel partijen zeggen dit te willen (zie het ambitiekader), maar dat de onvoorspelbaarheid en onzekerheid over de uitkomst van zo'n proces niet strookt met de manier waarop financiering en verantwoording is ingericht. Ook niet die van ForwArt. De reflex is dan: toch maar proberen het in te passen in wat 'het systeem van ons vraagt'. En daar gaat het mis. De wijk voelt dit aan, het risico bestaat dat zij dit ervaren als oude wijn in nieuwe zakken.

Uitspraken³⁰ van betrokken project partners illustreren dit:

'Er gaat heel veel geld om in het project, maar allemaal naar mensen die iets voor [jongeren in] Noord willen doen. Het gaat niet naar de wijk zelf.'

'Moet je hier wel zoveel energie steken in bouwen/ Ypelaerpark? Moet je hier niet veel meer zorg gaan verlenen of zo. Sociaal en cultureel werkers inzetten?'

'Jongeren nu worden 'misbruikt', omdat ze gevraagd worden mee te denken met plannen van anderen. Maar hoe stel je de jongeren zelf centraal?'

Waar het schuurt in 'het systeem'

Verder reflecterend op de eerste periode van de uitvoering van ForwArt zijn verschillende institutionele hindernissen aan het licht gekomen. We zetten een aantal observaties en ervaringen van projectpartners op een rij.

Ervaren grenzen binnen institutionele organisaties

Institutionele partners ervaren de grenzen en beperkingen in hun eigen organisaties als gevolg hun beoogde bijdrage of gewenste rol in ForwArt. Organisatiedoelen staan soms op gespannen voet met de ambities

³⁰ Opgetekend tijdens observaties

die deze organisaties hebben met ForwArt. De ambitie om 'iets los te maken', zonder dat je op voorhand weet wat dat gaat zijn, verhoudt zich bijzonder moeilijk met de manier waarop publieke organisaties georganiseerd en gefinancierd zijn.

'Matcht de werkelijkheid met de verwachtingen achter de bestuurlijke opdracht? En als dat wel matcht dan is de volgende vraag: hoe zit het met de weg daarnaartoe, klopt die? Daar speelt bijvoorbeeld tempo. Als iets meer tijd kost dan gepland? Hoeveel politiek geduld is er? En het risicomijdend gedrag wat kenmerkend is voor systeemwerelden. Er zijn altijd mensen binnen de organisatie die beren op de weg zien. Vaak omdat ze op afstand zitten van de praktijk, of weinig geloof hebben in uitzonderingen.'

Grenzen komen ook aan het licht wanneer de wil om te verbinden en tot betere relaties te komen met jongeren op gespannen voet komt te staan met het repressief optreden van de politie.

Een ander voorbeeld: lange tijd heeft Corpo Máquina geen oefenplek gehad in de wijk. In de gymzaal, overdag gebruikt door de naastgelegen basisschool, na schooltijd en in de avonden en de weekends beperkt in gebruik, is ruimte gecreëerd. Voordat het zover was, is een relatief lange periode verstreken. De gymzaal wordt verhuurd door het sportbedrijf van de gemeente. Een bij ForwArt betrokken ambtenaar van de gemeente Tilburg heeft contacten gelegd om te verkennen of Corpo Máquina als huurder hier ook een plek kan krijgen. Dit bleek meer voeten in aarde te hebben en minder makkelijk te realiseren dan verwacht. Een aantal systeemhindernissen moest het hoofd worden geboden. Voor een aantal bestaande huurders zou een alternatief gevonden moeten worden door de komst van Corpo Máquina. Dit kwam de beeldvorming in de wijk niet ten goede (hoezo moeten zij wijken voor een partij van 'buiten'?). Het blijkt niet duidelijk om hoeveel huurders het precies is gegaan [wellicht 'maar' één, waarvoor een passende oplossing gevonden zou zijn] en hoe dit is afgehandeld, maar de negatieve beeldvorming is dan al ontstaan. De activiteiten van Corpo Máquina, eenmaal in de gymzaal geland, zijn druk bezocht door kinderen en jongeren uit de buurt. Tegelijkertijd blijft er op sommige momenten wrijving in de afstemming rondom het gebruik van de gymzaal.

Ontbreken van gegevens en informatie op wijkniveau

In pogingen zicht te krijgen op de situatie van jongeren, blijkt relevante informatie niet altijd voorhanden. Bijvoorbeeld informatie over het aantal thuiszitters - jongeren die niet naar school gaan maar nog wel leerplichtig zijn - dat woonachtig is in Tilburg Noord, blijkt dit niet zomaar mogelijk. Gegevens op wijkniveau zijn niet beschikbaar. Registratie gebeurt op verschillende plekken waardoor overzicht ontbreekt.

Ontbreken van ongeoormerkt budget

Actieve bewoners en vrijwilligers kunnen niet vanuit ForwArt project betaald worden voor hun werkzaamheden [zoals schoonmaak en klein onderhoud]. Via olifantenpadjes wordt naar oplossingen gezocht en vrije ruimte gecreëerd. 'Via officiële kanalen zou het maanden hebben geduurd voordat betaling geregeld zou zijn'. Het ontbreekt daarnaast aan [vrij besteedbaar - niet geoormerkt project-] budget om betrokken initiatiefnemers die geen ForwArt-partner zijn, en dat kunnen dus ook jongeren zelf zijn, de ruimte te geven om te ondernemen.

3 REFLECTIES OP ONDERZOEK DOEN NAAR INNOVATIE

Een belangrijke functie van het evalueren van ForwArt gedurende de looptijd ervan, is het in kaart brengen van discoverables. Uitkomsten van innovatieve trajecten laten zich niet op voorhand voorspellen en laten (ook) resultaten zien die al gaandeweg ontstaan. Deze resultaten kunnen betrekking hebben op de thema's die vooraf bepaald zijn, maar kunnen ook hele andere inzichten opleveren. Het gedachtengoed van Realist Evaluation sluit hierop aan en helpt bij het kijken naar in welke context iets werkt en waarom.

In de UIA-aanvraag is nadrukkelijk aangegeven, ForwArt streeft naar het ontdekken, onderzoeken, to *explore*. Dit veronderstelt een open houding waarin vooraf niet alles helemaal is vastgelegd in doelen en werkwijzen met bijbehorende tijdspaden. Dit leidt tot de observatie dat hoe de subsidie is ingericht, wringt met innovatie. In een zoekend leerproces ervaren betrokkenen in een aantal gevallen de beperkende werking van de deliverables. Organisch werken laat zich niet in Excel sheets vangen. Innovatie vraagt om planloos werken. Dit verhoudt zich moeizaam tot het projectmatige karakter van ForwArt.

'De roep om concrete resultaten, dat strookt niet helemaal met de tijd die zo'n ontwikkeling nodig heeft.'

Gaandeweg doen zich mogelijkheden voor die kansrijk zijn, maar die niet van tevoren te voorspellen of te organiseren zijn. Partners worstelen er mee: hoe kunnen deze bewegingen een plek krijgen binnen ForwArt en hoe verantwoord je deze?

Dit komt ook tot uitdrukking in de discrepantie tussen het tempo van werken en de termijnen 'van leveren'. In de uitvoering wordt niet de tijd ervaren die nodig is om de beweging van de wijk te laten zijn. De op te leveren deliverables leggen een druk op het realiseren van 'producten'. Tegelijkertijd, deze tijd wordt in de praktijk wel genomen. Waardoor zaken blijven liggen, langer duren of op een andere manier invulling krijgen dan beoogt.

Dit stelt ook eisen aan de manier van onderzoek doen. Het vraagt van onderzoek om zichtbaar te maken wat er gebeurt en verslag te doen van de zoektocht in plaats van alleen ontwikkelingen op vooraf vastgestelde indicatoren te laten zien. Met rapportages als deze beogen we hieraan tegemoet te komen.

VERVOLG

Deze rapportage is vooral het verhaal van de projectpartners, het 'georganiseerde' deel van ForwArt. In 2022 staat het verhaal van de jongeren en de wijk centraal. Wat betekent ForwArt voor Tilburg Noord en in het bijzonder voor de jongeren die er opgroeien? Het onderzoek in 2022 en 2023 richt zich op het zicht krijgen op [1] de impact van ForwArt op levens van jongeren in Tilburg Noord en [2] de impact op de gewenste omslag in denken en doen van organisaties (systeemniveau). In 2023 komen we tot een (voorlopige) slotsom waarbij we het geheel in samenhang bezien, waarbij we een antwoord kunnen geven op de centrale vraag van het onderzoek.

Op welke manier beïnvloedt ForwArt sociale transformatie [gericht op het vergroten van perspectief voor jongeren] door de inzet van kunst en cultuur [inrichten van een cultureel ecosysteem]?

Tot besluit een korte introductie op de twee onderwerpen van onderzoek die in 2022 centraal staan.

De impact van ForwArt op levens van jongeren van Tilburg Noord

Wat ForwArt betekent voor jongeren in Tilburg Noord is onderwerp van onderzoek in 2022. In de eerste onderzoeksperiode zijn op bescheiden schaal observaties gedaan en informele gesprekken gevoerd waaruit is gebleken dat de impact van ForwArt op levens van jongeren en inwoners van Tilburg Noord vooralsnog beperkt is. De bekendheid van de [activiteiten] van ForwArt onder jongeren is beperkt³³. Degene die er wel bekend mee zijn, zien over het algemeen de potentie ervan in en plukken er de eerste vruchten van. Tegelijkertijd zijn er kritische geluiden. Er zou geen behoefte zijn 'aan kunst en cultuur', ForwArt zou niet tegemoet komen aan waar behoefte aan is en waarover zorgen zijn³⁴. Desalniettemin zijn er een aantal voorbeelden dat eerste blikken werpt op wat de betekenis van ForwArt voor jongeren in Tilburg Noord kan zijn.

Een van de eerste aspecten die vaak direct in verband gebracht worden met impact is het bereik. Hoeveel jongeren worden bereikt met de activiteiten van ForwArt? De projectorganisatie heeft een schatting gemaakt van het aantal kinderen en jongeren bij activiteiten van ForwArt. Het zou gaan om 144 jongeren. Tegelijkertijd is dit moeilijk meetbaar omdat geen zicht bestaat op het 'sneeuwbaaleffect'. Dat is het effect van ForwArt op jongeren en bewoners die niet direct betrokken zijn, maar bij wie door erover te horen van anderen, toch iets gebeurt.

'Maar mijn zorg is wel... hoe kunnen we ze bereiken en zitten we niet met elkaar navel te staren? [...] We hebben nu een redelijk aantal jongeren bereikt, maar hoe krijgen we nog meer jongeren erbij? Hoe kunnen we dat in gang zetten? We weten ze nog lang niet allemaal te bereiken, nog lang niet, hoe gaan we dat nou doen?'

De impact op de gewenste omslag in denken en doen [systeemniveau]

In deze eerste onderzoeksperiode laten observaties al iets zien over waar werken aan transitie 'botst' op bestaande 'systemen'. Het centrale onderwerp in de tweede ronde interviews met projectpartners die eind 2022, begin 2023 plaatsvindt, is in hoeverre zij hierin veranderingen ervaren. De methode Most significant change biedt de gelegenheid om dit inzichtelijk te maken. Daarmee inventariseren we bij betrokkenen [projectpartners, maar dat kan ook breder] wat in hun ogen de meest belangrijke verandering is die bereikt is. Dit biedt inzicht in of en wat voor de verschillende partijen de impact is geweest op de omslag in denken en doen.

³³ Zie onderzoeksverslagen van de JAR (2022). De Jongerenadviesraad heeft onderzoek gedaan onder jongeren in de wijk naar de bekendheid en betekenis van ForwArt voor jongeren in Tilburg Noord.

³⁴ Bron: observaties

GERAADPLEEGDE BRONNEN

Booklet Corpo Máquina Society, 2021

Braun, V. & Clarke, V. [2006]. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.

Centre for Development Impact CDI, April 2016

Davies, R. & Dart, J. [2005] The 'Most Significant Change' (MSC) Technique. A Guide to Its Use.

Derk Loorbach, Niki Frantzeskaki, and Flor Avelino [2017]. Sustainability Transitions Research: Transforming Science and Practice for Societal Change. *Annual Review of Environment and Resources*, 2017, 42:599-626. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ102014-021340>

ForwArt Application Form, UIA, 2019

Huijgen, Astrid [2022]. Tilburg Noord in cijfers 2020 - 2021. Factsheets

Huijgen, Astrid en Bongers, Inge [2021]. Discoverables - Experiences in ForwArt monitoring of urban innovation. Project news UIA: [Discoverables - Experiences in ForwArt monitoring of urban innovation \[uia-initiative.eu\]](#)

Jeugdadviesraad (JAR). Onderzoeksverslagen ForwArt, 2022

Maguire, Miora & Delahunt, Brid [2017]. Doing a Thematic Analysis: A Practical, Step-by-Step Guide for Learning and Teaching Scholars. <https://ojs.aishe.org/index.php/aishe-j/article/view/335>

Pawson R, Tilley, N. [1997]. Realistic evaluation. London: SAGE.

Plan van aanpak ForwArt basisteam Groene Beemden, 1 juni 2021

Russell, Cormac [2020]. Rekindling Democracy. A Professional Guide for Working in Citizen Space.

Stedenbouwkundig structuurontwerp Art Village Tilburg Noord, 2021

Westhorp, Gill [2014]. Realist Impact Evaluation, an introduction. Methodslab.

Websites

[Hoe is het om op te groeien in Tilburg-Noord? - R-Newt](#)

<https://corpomaquina.nl/>

<https://wijkwijzer.org/actueel/nieuws/manifest-voor-een-succesvolle-wijkaanpak>

<https://www.fashionclash.nl/second-skin/tag/Second+Skin>

<https://www.forwart.nu/>

<https://www.hzt.nl/over-hzt>

<https://www.tilburg.nl/actueel/nieuws/item/tekenen-voor-investeren-in-tilburg-noord/>

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/alles-liever-dan-een-kunstproject-zeggen-de-jongeren-op-het-verdiplein-in-tilburg~b37d1f3e/>

<https://www.wonenbreburg.nl/over-ons/publicaties/nieuws/tilburg-noord-verdient-het/>

www.pacttilburg.nl/